

וידבר משה

דרשות הגאון ר' משה נתן יונגרייז זצוק"ל

בין המצרים

דברים בשער

והנה הדברים אשר אנחנו נותנים לפניכם היום, אינם אלא מעט מזעיר מהדברים ההם, והיאך ניתן להביע בכתב דברים שבלב, וגם שלא זכינו שכל הדברים שדיבר נשאו בדינו, אך מכל מקום יש תועלת בזיכרון הדברים כפי שהם, ובפרט ששמענו מהרבה בני תורה ות"ח מופלגים, שהייתה להם תועלת עצומה מדברי התורה הנפלאים שבקונטרס על חג השבועות וכן ממה שהודפס על סדר פרשיות השבוע, ויהי רצון שגם דברים אלו יהיו לתועלת גדולה לעבודת הימים והבנת עניינם.

כאן המקום להודות לכל המסייעים ברוחניות ובגשמיות להוצאת דברי התורה לאור עולם, ובהזדמנות זו נבקש ממי שיש בידו כתבים או הקלטות מדברי רבינו זצוק"ל שיפנה לכתובת המופיעה בסוף הגיליון, ויהי רצון שיהיו הדברים לעילוי נשמתו הטהורה, ושנזכה לראות שוב בפניו המאירים, בביאת משיח צדקינו ובבניין בית המקדש בב"א.

ישמחו הלומדים ויגלו המשתוקקים לתורת מורנו הגאון הצדיק רבי משה נתן יונגרייז זצוק"ל, בצאת לאור עולם מעט מדברי תורתו הבהירים המרוממים והנפלאים בענייני בין המצרים ותשעה באב שנאמרו בהיכלי התורה ובפרט בישיבה הקדושה 'אור ישראל' לצעירים, ע"י רבינו זצוק"ל.

וכבר מילתנו אמורה בקונטרס שיצא לקראת חג מתן תורה, שהדברים שאנו מגישים לפניכם ברכה כהיום הזה, נבעו מתמצית ליבו הטהור של רבינו זצוק"ל, וכל שומעיו היו מרגישים עליו בחוש את האבלות בחורבן הקודש והמקדש, ומתוך כך היה מעורר את לבבות השומעים לאבלות על החורבן, ולחיזוק ותיקון המעשים והדרכים, והיו דברים היוצאים מן הלב - נכנסים אל הלב, וכפי שאמרו חז"ל (בב"ר פל"ד) 'נאים דברים היוצאים מפי עושיהן', ובכך העלה את השומעים לדרגות ולהשגות אחרות בהרגשת החורבן הנורא, בהבנת הסוגיות העמוקות של חורבן הבית, ואת הדרכים הראויות היאך לתקן את מעשינו, וע"י כך לזכות לחזור שוב אל בית מקדשינו ותפארתנו במהרה בימינו.

תוכן העניינים

דרוש ד' - בית המקדש - מקור החכמה.....12

רצפת העזרה - השפעת החכמה 12

המתאבל על ירושלים - זוכה ורואה בשמחתה כבר מעתה 13

הגאולה העתידה - בזכות לימוד התורה 14

בפיך ובלבבך לעשותו - שמירה מיוחדת על הפה והלב 15

דרוש ה - אין ישראל נגאלים אלא בזכות המשנה.....16

לכו נרננה - כנגד שבט יששכר 16

פרשת נסכים - רמז לגאולה העתידה 16

שירו לה' שיר חדש - לעתיד לבוא 17

קיום הבית וחורבנו - לימוד התורה 17

דרוש ו - יונתי בחגוי הסלע - השמיעני קולך כי קולך ערב.....19

מחיצה של ברזל - איכה קריאת אִיכָה 19

כפטיש יפוצץ סלע - שבירת המחיצה של ברזל 91

קראתי לצורי וקולי לא ערב - הבל פה שיש בו חטא 20

חטא חטאה ירושלים - אומות העולם אע"פ שחטאו אינו כלום 21

אשה שגרשה בעלה - אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה 22

קול ערב - אבובו של משה 22

האזינו השמים - שהיה משה קרוב לשמים 23

דברים בשער 1

דרוש א - שלוש דמעות הללו למה.....3

בושנו כי שמענו חרפה אלו שבעה עשר בתמוז - כסתה כלימה פנינו אלו תשעה באב 3

כל דור שאינו נבנה בימיו - מעלה עליו כאלו חריבו 3

שלוש דמעות - 'החרבת' 'שרפת' ו'הגלית' 4

דרוש ב - כל המתאבל על ירושלים 'זוכה' ורואה בשמחתה.....6

אבלות על ירושלים - קיום 'עצם הלוח' 6

והיתה ארצכם שממה - והשימותי אני את הארץ 6

גאולה העתידה - חיזוק בלימוד התורה 7

הוי אמנה ירושלים - אנשי אמנה אבדו 8

דרוש ג - גאולה העתידה - 'שלח אורך ואמתך'.....9

ירושלים - 'יראה' 'שלם' 9

בזכות מידת אהרן - נראה כבוד ה' אל כל העם 10

גאולת העתידה - אחדות ישראל 10

קירוב הגאולה - תורה ומעשים טובים 11

לע"נ

הר"ר יהודה ב"ר שמואל בנימין זצ"ל

ת.נ.צ.ב.ה.

לע"נ

מרת עלקא ב"ר משה אייזיק ע"ה

ת.נ.צ.ב.ה.

לע"נ

מרת חיה שרה ב"ר משה שמואל ע"ה

ת.נ.צ.ב.ה.

דרוש א

שלוש דמעות הללו למה

תענית י"ז בתמוז (נדחה ליום א' י"ח תמוז תשע"ח)
היכל ישיבת אור ישראל לצעירים

אבל תשעה באב נקבע לדורות בגלל חטא המרגלים שזה היה חטא עצמי של כלל ישראל, כמו שאמרו חז"ל בתענית (כט, א) על הפסוק (במדבר יד, א) 'ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא', אמר רבה אמר רבי יוחנן אותה לילה ליל תשעה באב היה, אמר להם הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם, ואני קובע לכם בכיה לדורות', ולפיכך כתב המדרש 'כסתה כלמה פנינו אלו תשעה באב', שהרי בחטא זה אנחנו בכלימה על עצם חטאינו.

והנה חטא המרגלים היה חיסרון באמונה וזה גם היה השורש של חורבן בית שני שארע מחמת שכפרו בתורה שבע"פ והתחדשו הצדוקים והכופרים, ומה שאמרו חז"ל שנחרב מחמת שנאת חנם היינו משום ש'עיקר מה שנתחדשו הכופרים אז, היה יסודו ע"י שנאת חנם דע"י השנאה נתפרדו אלו מן החכמים מקבלי תורה שבע"פ ולבסוף נתפקרו עבור זה לגמרי', ע"ש בנוראות דבריו.

ובאמת שאע"פ שסיבת חורבן בית ראשון היה שייך לחטא העגל שהיה ב"ז בתמוז, וחורבן בית שני שייך לחטא המרגלים שהיה בתשעה באב, מ"מ חורבן שני המקדשות היה בתשעה באב, והיינו משום שבאמת תשעה באב משלים וכולל גם את חטא העגל שהיה ב"ז בתמוז, וזהו שבת"ב 'הוכפלו בו צרות', היינו שנכללו בו גם הצרות שהיו ב"ז בתמוז.

ובזה יש ליישב מה שהקשה הטורי אבן על התוס' שכתבו דשאני חורבן בית המקדש דתקיפא טובא דאינו משמע בלשון הגמרא שהוכפלו בו הצרות, ולפי המבואר י"ל שהטעם שחורבן הבית תקיפי טובא היינו משום שכלולים בו שני הדברים גם י"ז בתמוז וגם ת"ב. ויש לבאר שהתוס' בתירוצם השני סוברים שת"ב הוא דין בפני עצמו, ולכן תירצו שהוכפלו בו צרות היינו שאותה צרה עצמה נכפלה בו שני פעמים ודו"ק בכ"ז.

כל דור שאינו נבנה בימיו - מעלה עליו כאלו החריבו

ב והנה עתה מתחילים אנו תקופה של בין המצרים, כל רודפיה השיגוה בין המצרים' (איכה א, ג) - ודווקא

בושנו כי שמענו חרפה אלו שבעה עשר בתמוז - כסתה כלימה פנינו אלו תשעה באב

א איתא בר"ה (ית, א) שהשלוחין יוצאים על קביעות החודש דאב מפני התענית, ומקשינן אמאי אין יוצאים על תמוז וטבת מפני הצום, ומשני ע"פ מה שדרשו מהפסוק (זכריה ה, יט) ש'בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה, יש שמד - צום, אין שמד ואין שלום - רצו מתענין, רצו אין מתענין', ומקשינן, 'אי הכי תשעה באב נמי, אמר רב פפא שאני תשעה באב הואיל והוכפלו בו צרות'.

ובתוס' (שם) הקשו אמאי רק על תשעה באב אמרו שהוכפלו בו צרות, והלא גם ב"ז בתמוז ארעו בו חמשה דברים וכדאיתא בתענית (כו, א). ותירצו תוס' דשאני חורבן בית המקדש תקיפא טובא, ועוד דלא דמי לט' באב שצרה אחת הוכפלה בו. ובטורי אבן (שם) הקשה דבשלמא לתירוץ השני מובן לשון הגמרא ש'הוכפלו' בו צרות, אבל לתירוץ קמא שהטעם משום דחורבן בית המקדש תקיפא טובא א"כ מה שייך ענין זה למה שהוכפלו בו צרות, וכתב שהעיקר כתירוץ בתרא.

ונראה ליישב דברי התוס' בתירוצם הראשון, דהנה במדרש רבה (פתיחה לאיכה אות ט) כתב על הפסוק בירמיה (נא, נא) 'בושנו כי שמענו חרפה, כסתה כלמה פנינו כי באו זרים על מקדשי בית ה', דבר אחר, 'בושנו כי שמענו חרפה' - אלו שבעה עשר בתמוז, 'כסתה כלמה פנינו' - אלו תשעה באב, כי באו זרים על מקדשי בית ה', חורבן ראשון וחורבן שני, ובבית הלוי (שמות יב, מג) נתקשה מה השייכות בין י"ז בתמוז לת"ב וגם למה חילקם המדרש לשני העניינים הללו דוקא.

וכתב הבית הלוי לבאר ש"ז בתמוז זהו יום שבירת הלוחות שנגרמה ע"י חטא העגל, ובחטא העגל אמרו חז"ל (בזוה"ק פרשת כי תשא) שרק הערב רב חטאו, אלא שחטאו גם ישראל בזה שלא מיחו בהם, וזה גרם לחורבן בית ראשון שחטאו בע"ז ששורשו בחטא העגל, ולפיכך כתב המדרש שיסוד צום י"ז בתמוז הוא 'בושנו כי שמענו חרפה' והיינו ששמענו חרפה בעשיית העגל ולא מחינו.

הנביא ישעיהו (כב, יב) אומר 'זיקרא ה' אלוקים צבקות ביום ההוא לבכי ולמספד וגו', ומהו 'ביום ההוא' היינו עכשיו שזה ממש כהיום ההוא של חורבן הבית, ואדרבה 'בכל שנה אוסיף יגון על און' שהרי בכל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו.

וכמו שאמרו במדרש תהלים על הפסוק (קלז, ז) 'זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים האומרים ערו ערו עד היסוד בה', איתא, שאלו את ר' אליעזר, דורות אחרונים כשרים מן הראשונים, א"ל עדיכם בית הבחירה יוכיחו, אבותיכם העבירו את התקרה, שנאמר ויגל את מסך יהודה (ישעיה כב, ח), אבל אנו פעפענו את הכתלים, שנאמר האומרים ערו ערו עד היסוד בה, ללמדך שכל דור שאינו נבנה בימיו מעלה עליו כאלו החריבו, מאי טעמא לפי שלא עשה תשובה.

ומתבאר שכל דור שלא נבנה בימיו נחשב כאילו המשיך והוסיף עוד בחורבנו ופעפע את כתליו, וכמו שנאמר ערו ערו עד היסוד בה, וזהו מה שקורא הקב"ה ביום ההוא לבכי ומספד, שכביכול הקב"ה בוכה על מצבם של כלל ישראל שיבטלו כבר את היצר הרע ויעשו תשובה, ואנחנו צריכים להתחזק מאותו בכי ומספד ולחזור בתשובה.

שלוש דמעות -

'החרבתי' 'שרפתי' ו'הגלית'

ג בגמרא בברכות (ג, א) איתא, תניא אמר רבי יוסי, פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל. בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח עד שסיימתי תפילתי וכו' ואמר לי בני, מה קול שמעת בחורבה זו, ואמרת לי לו שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואמרת אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתם לבין האומות, ואמר לי חייך וחיי ראשך לא שעה זו בלבד אומרת כך, אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך עיי"ש, ויש להתבונן מה ההדגש בשלושה דברים הללו.

והנה בגמרא בחגיגה (ה, ב) איתא על הפסוק (ירמיה יג, ז) 'ודמע תדמע ותרד עיני דמעה כי נשבה עדר ה', אמר רבי אלעזר שלש דמעות הללו למה, אחת על מקדש ראשון, ואחת על מקדש שני, ואחת על ישראל שגלו ממקומן, ואיכא דאמרי אחת על ביטול תורה, בשלמא למאן דאמר על ישראל שגלו היינו דכתיב כי נשבה עדר ה', אלא למ"ד על ביטול תורה מאי כי נשבה עדר ה', כיון שגלו ישראל ממקומן אין לך ביטול תורה גדול מזה'.

ומתבאר שמלבד הבכי על חורבן בית ראשון ושני עוד צריך להוסיף בבכי על גלות ישראל, שהרי מכיון שגלו

בתקופה זו צריך להתחזק כמו שנאמר (תהלים קיח, ה) 'מן המיצר קראתי קה', אבל צריך להתבונן, האם אנחנו בדרגה של התבוננות במצבנו, או שהשלמנו עם המצב של העדר הקודש והמקדש, ולשון הקינה בתשעה באב (קינה כד) 'על חורבן בית המקדש כי הורס וכי הודש אספוד בכל שנה ושנה מספד חדש על הקדש ועל המקדש' והטעם שצריך בכל שנה ושנה 'מספד חדש' מכיון שכל ההרגשים הולכים ומדרדרים משנה לשנה, ועלינו לידע מה מוטל עלינו בשעה זו.

הנביא יחזקאל (כא, יא-יב) אומר 'ואתה בן אדם האנח בשברון מתנים, ובמרירות תאנח לעיניהם - והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח, ואמרת אל שמועה כי באה ונמס כל לב ורפו כל ידים וכהתה כל רוח וכל ברכים תלכנה מים, הנה באה ונהיתה נאם ה' אלוקים'.

לימד אותנו הנביא שצריך להיאנח לעיניהם בשברון ובמרירות כדי שישאלו על מה אתה נאנח ויוכל להסביר להם שהמצב עתה ש'נמס כל לב ורפו כל ידים וכהתה כל רוח וכל ברכים תלכנה מים', והלא אמרו חז"ל (ירושלמי יומא פ"א ה"א) שכל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו, וא"כ כמה עלינו להתחזק ולהתבונן בגוראות חורבן הבית, ולהיות במצב של בכי ומספד.

בגמרא במנחות (פז, ב) איתא, כתיב (ישעי' סב, ו) על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו, המזכירים את ה' אל דמי לכם, ופירש רש"י 'שהשומרים' הם מלאכים שתמיד לא יחשו, ומאי אמרי, הכי אמר רבא בר רב שילא אתה תקום תרחם ציון, ר"נ בר יצחק אמר בונה ירושלים ה', ומעיקרא קודם שחרב, מאי הוון אמרי כי בחר ה' בציון אוה למושב לו.

ומאימתי 'בחר ה' בציון', איתא בילקוט תהלים (רמז תתי"ג, והובא בדרשות נחלת דוד דרוש ז) 'זיהי בשלם סוכו (תהלים עו, ג), אמר רבי ברכיה מתחילת ברייתו של עולם עשה לו הקב"ה סוכה בירושלים, כביכול היה מתפלל בתוכה ואומר יהי רצון שיעשו בני רצוני, כדי שלא אחריב ביתי ומקדשי, וכיון שחרב, הוא מתפלל ואומר יהי רצון שיעשו בני תשובה, שאקרב בנין ביתי. תדע לך שכן הוא, שנאמר והביאותים אל הר קדשי וגו', בית תפלתם לא נאמר אלא בית תפילתי, מלמד שהקב"ה מתפלל'.

ומתבאר לנו שמיום בריאתו של עולם כבר עשה ה' סוכה וקבע להשרות שכינתו בירושלים, וכמו שנאמר עוד (שם קלב, יג-יד) 'כי בחר ה' בציון אוה למושב לו, זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי אותיה', וכמה יש לנו להתאבל על חורבן הבית שהשכינה הקדושה כביכול נמצאת בגלות.

בחינות, אם שלא להעתיקים ממקומם דוגמת הגנבים והכוונה שלא להגלותם מארצם, ואם שלא יקרה שום פגם ונזק ופגע רע בהיותם במקומם, והכוונה שלא יהיה עליהם עול מלכות ושלטון ידי זרים בהיותם שרויים על אדמתם והוא בדמיון השמירה מעופות כאמור.

אולם בימי בית שני ירדו הרבה ממעלתם הראשונה והיו רק כערך פרות הקישואים הניתנים למטה לארץ, וגם ביהמ"ק הנעשה לשמירתם היה רק כדוגמת המלונה כי היו נשמרים שלא להגלותם מארצם, אמנם היה עליהם עול שעבוד מלכויות כל ימי עמידת בית שני תחת יד פרס יוון ורומי, והיא כדוגמת הקישואים שאינם נשמרים מבלי הפסד ונזק במקומם.

אולם יש עוד אופן שלישי מהשמירה שישראל נשמרים והוא שמירת התורה וכמו שנאמר (משלי ב, יא - טז) 'מזימה תשמור עליך תבונה תנצרכה וגו' להצילך מאשה זרה מנכריה אמריה החליקה' והכוונה בזה כי בהיותם עוסקים בתורה הינם נשמרים שלא לנטות מכלליות הדת לנטות אחרי דעות המינים והאפיקורסים 'להצילך מאשה זרה' והוא דומיא דעיר נצורה שהמה נשמרים לבל יפרצו החוצה לפרוק מעליהם עול המלך ככה תשמרם התורה, ועיי"ש עוד בכל דבריו הנפלאים.

ומעתה יש לבאר שאלו שלוש הדמעות הנזכרות בגמרא בחגיגה, שהרי לא הרי חורבן הבית שהוא ככרם ודרגת ישראל הגבוהה ביותר, כהרי חורבן בית שני שאז נסתלקה מאתנו גם הדרגה הפחותה שהיא כשמירת הקישואים, אך עדיין נשארה לנו התורה שהיא שמירה מעולה כשמירת החומה על העיר, אולם גם זה מתמעט והולך ע"י הגלויות שאין לך ביטול תורה גדול מזה, וזוהי הדמעה השלישית שהרי אם תסתלק גם שמירה זו תהיה העיר פרוצה לגמרי ויכבשוהו זדים וישלטו בה ח"ו.

ואפשר שזו גם הכוונה בגמרא בברכות שאמר רבי 'שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי לבנים שבעונותיהם 'החרבת' את ביתי, ו'שרפתי' את היכלי, ו'הגליתים' לבין האומות, דהוא כנגד הג' דמעות המבוארות בגמרא בחגיגה, שחורבן בית ראשון הוא 'חורבן' הבית, אבל עדיין זכו ישראל שחזר להם הבית השני שדרגתו פחותה וכנ"ל, אך בעה"ר גם זה לא עמד לנו וזה ו'שרפתי' את היכלי שנשרף גם בית המקדש השני ומאז כבר אין לנו כלל בית המקדש, והדבר השלישי הוא ו'הגליתים' לבין האומות שהוא כנגד הדמעה השלישית על הגלות וביטול התורה שנהיה ע"י כך.

ישראל אין לך ביטול תורה גדולה מזה, ובזה בוודאי ובוודאי שקל לנו להבין את החורבן הנוסף שיש בכל שנה ושנה, שהרי כל שנה ושנה מחמת הגלות וכל סוגי הניסיונות מתמעטים הלבבות, ואין לך ביטול תורה באיכות ובכמות גדול מזה.

ונראה להסביר את ענין שלוש הדמעות הללו, דהנה הנביא (ישעיהו א, ח) אומר 'ונותרה בת ציון כסוכה בכרם, כמלונה במקשה, כעיר נצורה' והנחלת דוד בהספד על הגר"ח זיע"א (דרשות נחל"ד) ביאר למה הפסוק המשיל את בת ציון לשלושה דברים הללו, כסוכה השומרת על הכרם, כמלונה השומרת על הקישואים וכעיר נצורה, וביאר, כי ישנם שני חילוקים בין פרות הכרם והסוכה העשויה לשמירתם לבין פרות הקישואים והמלונה הנעשית לשמרן - אם מפאת עצם הפרי, ואם מפאת אופן השמירה. בעניין ההבדל שמצד עצם הפרי נחלקים לשני פנים, האחד מפני חשיבותם, כי פרי הכרם חשוב בטעמו ובממשו מקישואים, והשני, הענבים מקום משכנם הוא למעלה באוויר, נשואים על סעיפי ושריגי האילנות בגובה, ופרי הקישואים הוא למטה בארץ.

וגם יש הבדל ביניהם בדברים המפסידים אותם, פרות הענבים שהם בגובה - העופות מפסידים אותם, והקישואים שהם בארץ, המפסידים אותם הם השרץ השורץ על הארץ, על דרך מה שאמרו חז"ל ראה ציפור מנקר בתאנה ועכבר המנקר באבטיחים.

וגם מפאת שמירתם, הסוכה העשויה לשמירת הכרם יושב בה השומר בין ביום ובין בלילה, בלילה מפני הגנבים וביום מפני העופות, אמנם במלונה במקשה השמירה רק בלילה מפני הגנבים אבל מעופות אי"צ שמירה. אמנם להצילם מהמפסידים אותם, והוא מהשרצים השורצים על הארץ אינה מועלת השמירה כלל כי עשו במחשך מעשיהם, והשמירה מהגנבים היא שלא להעתיקים למקום אחר, והשמירה מהעופות שלא יהיו נפסדים במקומם.

לעומת זאת השמירה של עיר נצורה, היא שמירה אחרת, כי אנשי המצור ישמרו לבלתי תת יוצא ובא, ולבל יפרצו אנשי העיר להימלט החוצה בכדי שיהיו נכנעים תחת ידם וממשלתם.

והנה בימי בית ראשון ישראל, שהיו נתונים עליון ו'לתתך עליון על כל גויי הארץ' (דברים כח, א) והיו במדרגת פרי הכרם, וגם בית המקדש הנקרא בשם סוכה אשר בו היה נגלה כבוד ה' לשמרם, היו נשמרים בשתי

דרוש ב

כל המתאבל על ירושלים 'זוכה' ורואה בשמחתה

צום י"ז בתמוז נדחה ליום א' י"ח תמוז ע"ב
נאמר בהיכל הישיבה

בשמחתה שהוא לשון עתיד שבשכר זה שמתאבל על ירושלים יזכה לראות בשמחתה.

וביאר הגר"ח שהרי באמת יש גזירה על המת שישתכח מן הלב, וכמו שמצינו אצל יעקב אבינו 'וימאן להתנחם' ואיתא בחז"ל (סוף מסכת סופרים) שהטעם בזה לפי שיוסף היה חי ולא היה בכלל המת המשתכח מן הלב. ומעתה זה הביאור במה שאמרו חז"ל ש'זוכה' לראות בשמחתה, היינו שאם רואים שאחרי כל כך הרבה שנים עדיין מתאבלים על בית המקדש, סימן הוא שעדיין יש 'חיות' במקדש וא"כ בעצם הדבר שהוא מתאבל על ירושלים היינו שהוא יכול להתאבל כיון שזכרון ירושלים חי אצלו, זוכה ורואה שיש בה שמחה וחיות כי אחרת לא היה יכול להתאבל עד כאן תכ"ד, ובדומה לזה כתב החת"ס.

ונמצא שהאבלות על החורבן היא קיום 'עצם הלז' של המקדש בתוך כלל ישראל בגלות, וזה מה שעתידי להביא את הגאולה ובניין בית המקדש.

ובדומה לזה ביאר החת"ס בדרשות (ח"ב עמ' שלט) הא דכתיב (תהלים קמז) 'בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס, הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם', והקשה החת"ס מהו הלשון בונה ירושלים הא היה לומר 'יבנה' ירושלים כמו נדחי ישראל 'יכנס' שהוא לשון עתיד.

וביאר החת"ס ע"פ מה שאמרו בחז"ל (מכילתא יתרו) 'משנבנה הבית מנין שמונין לבנינו ת"ל וכו', לא רצו למנות לבנינו, ימנו לחורבנו, וביאור הדברים שהשבורי לב הם בונים את בית המקדש, ע"י שמתקבצים נדחי ישראל ומתכנסים ומורידים דמעות על בית המקדש שחרב, וזה עצמו 'בונה' ירושלים שע"י זה הבית הולך ונבנה ומחבש לעצבותם, ד'הבכי על החורבן הוא עצמות הבנין, וזה הפירוש שעתה אנו מונים לחורבנו, וזה גופא הצורה למנות לבנינו, שהרי המנין לחורבן והאבלות על כך זה גופא בונה ירושלים ועיי"ש עוד בדבריו.

והיתה ארצכם שממה - והשימותי אני את הארץ

ב ובאמת שנראה שמה שאמרו חז"ל 'שזוכה ורואה בשמחתה' נכללים בזה שני דברים ושתי הבטחות, חדא

אבלות על ירושלים - קיום 'עצם הלז'

א ביום זה מתחילה תקופה של שלושת השבועות שנתקנו ע"י הנביאים לבכי ולמספד על חורבן ירושלים והמאורעות שהובילו לכך. וימים אלו נקראים 'בין המצרים' על שם הפסוק (איכה א, ג) כל רודפיה השיגוה 'בין המצרים', וברש"י (שם) הביא מהמדרש שזה רומז על הימים האלו מ"ז בתמוז עד תשעה באב.

והרמב"ם (פ"ה מהל' תעניות ה"א) כתב, יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהם, כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה, ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיו כמעשינו עתה, עד שגרם להם ולנו אותן הצרות, שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר והתודו את עונם ועוון אבותם עכ"ל.

ומבואר בדבריו שהסיבות שגרמו לחורבן ולצרות קיימים גם היום הזה, שהרי מעשה אבותינו כמעשינו עתה, וזה מה שגרם להם ולנו אותן הצרות, וכמו שאמרו חז"ל בירושלמי (יומא פ"א ה"א) כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו.

והנה בגמרא בב"ק (ס, ב) איתא 'כי תצא אש ומצאה קוצים - תצא מעצמה, שלם ישלם המבעיר את הבערה, אמר הקב"ה עלי לשלם את הבערה שהבערתי, אני הצתי אש בציון שנאמר ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה, ואני עתיד לבנותה באש שנאמר ואני אהיה לה חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה'.

ואיתא בחז"ל בספיה"ק שבכדי שתהיה בניה מחדש למקדש חייב שיישאר משהו שממנו יוכל להיבנות המקדש מחדש, וכעין עצם הלז שבשדרה שממנה קמים לתחיית המתים, [וכדאיתא בזוה"ק (ח"א ס"ט ע"א), ויעו"י בדרשות בית ישי], ויש להתבונן מהי עצם הלז שנשארה לנו שממנה יחזור ויבנה בית המקדש.

ונראה לבאר ע"פ מה שאמרו חז"ל (תענית ל, ב) 'כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, ושאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה', ותמהו בזה הגר"ח מוואלז'ין זיע"א (הובא בספר קהלת יצחק) ובדרשות החת"ס (ח"ג דף פד) למה נקטו את הלשון 'זוכה' הא לכאורה היה ראוי לומר 'יזכה' לראות

ונמצא לפי המבואר שהיו שתי הבטחות, מחד 'והיתה ארצכם שממה וגו', שזה מורה על החורבן הנורא כאדם שעוזב את ביתו לעולם, אך מאידך, הייתה הבטחה 'והשימותי אני את הארץ וגו', שזה מורה שעדיין הקב"ה מחזיק את הארץ עבור ישראל. וכל 'המתאבל על ירושלים' ומתבונן בחורבנה עתה, מבין שחורבנה זה 'עצם הלז' שממנו מוכח שישבו ישראל מגלותם, וממילא הוא 'זוכה' כבר עתה לחיות את בית המקדש, ויחד עם זאת זוכה גם לגאולה העתידה במהרה בימינו, שהרי הארץ הקדושה אינה מחזקת בתוכה את החוטאים ובהכרח שנזכה אנחנו לשוב אליה, וכנ"ל.

גאולה העתידה - חיזוק בלימוד התורה

ג מבואר בחז"ל בכמה מקומות שהחורבן עצמו בא על ביטולה של תורה, וכמו שאמרו בשבת (קיט, ב) 'לא חרבה ירושלים אלא בשביל שבטלו בה תינוקות של בית רבן'. וכן איתא בילקוט שמעוני (ירמיהו רמז רפב) 'א"ר אבא בר כהנא לא עמדו פילוסופין באומות העולם כבלעם הרשע בן בעור וכאבטימוס הגרדי, נכנסו אומות העולם אצל אבטימוס אמרו להם יכולים אנו להזדווג לאומה זו, אמרו להם לכו וחזרו על בתי כנסיות ובתי מדרשות שלהם, אם מצאתם שם תינוקות מצפצפין בקולם אין אתם יכולים להזדווג להם, שכך הבטיחן אביהם הקול קול יעקב וגו' כל זמן שקולו של יעקב מצפצף אין הידים ידי עשו'.

ובאמת שכל תקוותנו בגלותנו הוא ע"י לימוד התורה, וכדאיתא בזה"ק (ח"א דף י"ג ע"א) שלאחר שגילה רבי אלעזר לרבי עקיבא את סודות התורה, בכה רבי עקיבא, 'א"ל על מה קא בכית, אמר לו אוי לדור שיהיו יתומים ממך, אמר לו אל תאמר כך, אלא ווי לדור שיהיו יתומים בלי אב בלי חכם מורה ולא תלמיד הוגה, וימים יבואו שכל הדור יהיו חצופים ועזי פנים ותשתכח תורה ואין דורש ואין מבקש, והמתעורר לבו בתורה יהיה נבזה וחדל אישים, ווי לדרא ההוא כד ייתי ההוא דרא, א"ל לית דרא ההוא מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן כד אינון רכיכין בלבד' עיי"ש.

וכמו שכתב בנפש החיים (שער ד' פרק ל"ד) 'ומעת חורבן בית קדשנו וגלו הבנים מעל שלחן אביהם, שכינת כבודו יתברך אזלא ומתרכא כביכול ולא תרגיע, ואין שיור רק התורה הזאת כשישראל עם הקדש מצפצפים ומהגים בה כראוי, הן המה לה למקדש מעט להכין אותה ולסעדה ושורה עמהם ופורשת כנפיה עליהם כביכול, ובין כך אית נייחא מעט וכו', כמאמרם ז"ל

כפי הפשטות שהכוונה בזה שיזכה לראות בבניין ציון ובשמחתה, ועוד כפי שכתבו הגר"ח מוואלז'ין והחת"ס לדייק מלשון חז"ל 'שיזכה ורואה' היינו שבעצם מה שהוא אבל על ירושלים כבר הוא זוכה ורואה בשמחתה בזה שירושלים עדיין חיה בעינינו.

ואפשר לבאר את הדברים ע"פ המבואר בדרשות בית הלוי (דרוש ח') שביאר הפסוקים בירמ' (ד, כג- כז) 'ראיתי את הארץ והנה תוהו ובוהו וגו', ראיתי ההרים והנה רועשים וכל הגבעות התקלקלו, ראיתי והנה אין אדם וגו', ראיתי והנה הכרמל המדבר וכל עריו נתצו מפני ה' מפני חרון אפו, כי כה אמר ה' שממה תהיה כל הארץ וכלה לא אעשה וגו'.

וביאר הבה"ל שהמכוון בהמשכיות הפסוקים הללו, ע"פ הא בתו"כ על הפסוק (ויקרא כו, לג) 'והיתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה - זו מידה קשה לישראל, שבשעה שאדם גולה מתוך כרמו ומתוך ביתו וסופו לחזור - כאילו אין כרמו וביתו חריבים, אתם - אין אתם כן אלא והיתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה מפני מה, שאין סופכם לחזור'.

וביאר הענין שהיוצא מן הבית ודעתו לחזור אינו מחריב לעצם הבית ולא ישבור התנור שבו וכו', והנה בשעת החורבן אחר שגלו נחרב גם גוף הארץ וגוף הערים, וכמו דאיתא ביומא (נד, א) שבזמן הגלות נתקיים בארץ ישראל 'גפרית ומלח שרפה כל ארצה' ומראים הדברים שאין סופם לחזור לארץ ישראל.

אמנם מאידך, מזה שנשארה הארץ שממה גם עתה, וגם הגוים אינם מקבלים ממנה קורת רוח, וכדאיתא בתו"כ וכפי שהביא רש"י על הפסוק (שם, לב) 'והשימותי אני את הארץ - זו מדה טובה לישראל שלא ימצאו הגוים נחת רוח בארצם'. וביאר הענין שזו נחמה גדולה לישראל שארץ ישראל אינה סובלת עליה עוברי עבירה מצד קדושתה, וזה מורה שהארץ עדיין בקדושתה עומדת, ובהכרח שעדיין הקב"ה ממתין לישראל שיחזרו בחזרה לארץ.

ובזה ביאר דירמ' ראה בנבואה שני דברים הסותרים זה את זה לכאורה, ראיתי את הארץ והנה תוהו וגו' וזה לכאורה מראה שאין סופן לחזור עוד. ושוב אמר, ראיתי והנה אין האדם וגו' והיינו שגם לגוי אינה מסורה [וכמו שכתבו התוס' בב"ק שאדם כולל גם עכו"ם] ומזה שאינו מוסרה להם מוכח שמחזיק אותה עבור ישראל וכו', ונותן טעם לזה, כי כה אמר ה' שממה תהיה כל הארץ, שלא אתן אותה להם ותהיה שוממת שזה מדה טובה וכו' עכ"ד הקדושים.

רבנו של עולם אבי שבשמים, החרבת את ביתך וישבת ושלות ושקטה, מיד נתנמנם ר' צדוק וראה את הקב"ה שהוא עומד בהספד, ומלאכי השרת מספידים אחריו ואמרו 'הוי אמנה ירושלים'. ובהמשך מובא בתנא דבי אליהו שנכנס ר' נתן, הראהו את הקב"ה שהוא היה שוחה וזוקף ועומד ומילל על חורבן בית המקדש ועל ישראל שגלו עי"ש.

ומתבאר שכביכול הקב"ה מספיד את בית המקדש ואומר 'הוי אמנה ירושלים', ויש להתבונן מהו המכוון בזה, וגם למה הראו דווקא לר' צדוק מחזה מיוחד זה שהקב"ה מספיד 'הוי אמנה ירושלים'.

והנה איתא בגמרא ביומא (כג, א) 'מעשה בשני כהנים שהיו שניהן שוין ורצין ועולין בכבש, קדם אחד מהן לתוך ארבע אמות של חברו, נטל סכין ותקע לו בלבו, עמד רבי צדוק על מעלות האולם ואמר, אחינו בית ישראל שמעו, הרי הוא אומר כי ימצא חלל באדמה ויצאו זקניך ושפטיך, אנו על מי להביא עגלה ערופה, על העיר או על העזרות, געו כל העם בבכיה'.

ובגמרא בשבת (ק"ט, ב) איתא, 'ואמר רבא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שפסקו ממנה אנשי אמנה, שנאמר (ירמ' ה, א) שוטטו בחוצות ירושלים וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש עושה משפט מבקש אמונה ואסלח לה', והכוונה בזה שלא היו אנשים ישרים ובעלי מידות טובות, וזהו מה שהספיד הקב"ה 'הוי אמנה ירושלים', והוא כעין הקינה 'אנשי אמנה אבדו', שירושלים אבדה אנשי אמנה בעלי מידות טובות.

ומעתה מבואר גם למה הראו דוקא לר' צדוק את המחזה וההספד הזה, דמכיון שר' צדוק היה זה שעמד על מעלות העזרה ועורר את העם לבכי על שאבדו את מידותיהם הטובות ולכן הראו זאת לר' צדוק דווקא.

ואם מבואר בנפש החיים שהשכינה שורה על אלו שהוגים ומצפצפים בתורה, אם גם יש מדות טובות במקום שעוסקים בתורה אזי בוודאי יש את אבנה ירושלים.

בפ"ק דברכות (ח' ע"א) מיום שחרב בהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד וכו'.

וכבר נתבאר במקו"א (דרוש ה) בארוכה שגם הגאולה העתידה תהיה ע"י החיזוק בלימוד התורה, וכמו שאמרו חז"ל במדרש רבה (ויקרא ז, ג) ש'אין כל הגליות הללו מתכנסות אלא בזכות משניות', וכן איתא בזה"ק (ח"א ט"ו ע"א) 'ויקרא אלוקים לאור יום א"ר זה יום קץ הגאולה וכו', ר' יוסי בן חלפתא הוה יתיב קמיה דר' יצחק א"ל מידי שמיע ליה למר על מה אתארך יומא דמשיחא מן גלותא דא, א"ל לא אתארך אלא על ביטול אורייתא.

ולמדנו שאחר חורבן בית המקדש, קיומנו בזמן הגלות, ותקוותנו לגאולה העתידה, הוא ע"י התחזקות בתורה שבע"פ, וע"י שרואים שיש לומדי תורה שמתחזקים יותר ויותר זה מה שיגרום לגאולה להגיע, וזהו הכוונה במה שאמרו חז"ל במגילה (יא, א) על הפסוק 'ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא גאלתים וגו', שהעמדתם להם של בית רבי וחכמי הדורות, שזוהי הראי' הגדולה שבזמננו לא עזב אותנו, שבכל דור ודור מעמיד לנו חכמי הדורות, והרי ע"י זה יזכו לגאולה ולבנין בית המקדש ודו"ק.

וכמה יש לנו להתעורר בפרט בימים האלו להקפיד מאוד להתחזק בלימוד התורה, וגם בימי בין הזמנים הבאים אח"כ שתכליתם לסייע לחיזוק בלימוד התורה ולא ח"ו להיפך, וכמו שעורר המהרש"א בשבת (ק"ט, ב) שאחר שביאר את הגמרא שם בדברים שגרמו לחורבן, ובכללם ביטול תינוקות של בית רבן, הוסיף 'והנה רוב עוונות וכמעט כולם הם בדור הזה בעוונותינו הרבים וכו' ביטול תינוקות של בית רבן הוא מצוי בכל קהלה, גם הבחורים מבטלין רוב הימים **בבין הזמנים** והולכים ברחובות בביטולים וטיוולים'.

הוי אמנה ירושלים - אנשי אמנה אבדו

[ד] והנה בתנא דבי אליהו (רבה פ"ל) שלאחר שנחרב הבית נכנס ר' צדוק וראה אותו חרב, אמר לפני הקב"ה

דרוש ג

גאולה העתידה - 'שלח אורך ואמתך'

בין המצרים תשע"ז

הארצות מונהגות ע"י שרים של הבורא עולם, ורק אר"י התייחדה בכך שה' עצמו כביכול דורש אותה ותמיד עיני ה' בה, וחידוש זה שכל שאר הארצות מונהגות ע"י שרים, נתחדש בדור הפלגה ולא קודם לכן, שבתחילה היה הכול שוה בהשגחת השי"ת, ורק לאחר שהפיצם ה' כשהתגאו 'נעשה לנו שם' הפיצם השם ומסר את ארצותיהם להיות מונהגים ע"י שרים.

ומעתה ביאר שלכן שם קרא לארץ ישראל 'שלם' כי בתחילה המיוחדות של אר"י הייתה רק בזה שממנה מושפע כל השפע לעולם, אולם אברהם קרא לו 'יראה', והיינו משום שבזמן אברהם, אחר דור הפלגה, נתחדש ענין זה שרק המקדש ואר"י מונהגים ע"י הקב"ה בעצמו בלא שרים ולכן הם נקראים 'יראה', ולכן הקב"ה קורא לה בשם 'ירושלים' שכלול משני השמות, משום שהאמת היא שקיימות בה שתי המעלות.

והוסיף עוד שגם לעתיד לבוא יחזרו ההנהגה והשגחה ע"י ה' יתברך לכל העולם בלא שרים, ולפיכך יחזור לה השם 'שלם', ובזה ביאר מה שנאמר ויהי 'בשלם' סוכו וביארו חז"ל אימתי בזמן שמעונתו בירושלים דהיינו לעתיד לבוא, שבאותו הזמן יחזור להיות שמו 'שלם', ובזה ביאר מה שאמרו 'עד שהוא שלם עשה לו הקב"ה סוכה', היינו שמקום הבית שבו הקב"ה מתפלל התייחד שהמשיך כפי תחילת ברייתו שנקרא 'שלם' שממנו הושפע לכל העולם.

ויש להתבונן למה היה צריך הקב"ה מתחילת ברייתו לבנות סוכה בירושלים ולהתפלל בתוכה, ונראה ע"פ מה שנחלקו תנאים ביומא (נד, ב) מהיכן נברא העולם 'וחכמים אומרים מציון נברא וכו' ואומר מציון מכלל יפי ממנו מוכלל יפיו של עולם', ולכן כבר משעת בריאת העולם הושתת העולם על הסוכה שבה הקב"ה כביכול מתפלל ומשפיע שפע לכל העולם.

ובאמת במדרש (שם) נראה עוד שלא רק קודם החורבן הקב"ה מתפלל יהי רצון שיהיו עושין בניי רצוני כדי שלא אחריב את ביתי ומקדשי, אלא גם לאחר החורבן הקב"ה בוכה שיתבטל היצר הרע, ועי"כ יוכל לחזור ולבנות שוב את בית המקדש, וזוהי הכוונה במה שאמרו 'ומה היה אומר יהי רצון שיראה בבניין בית המקדש', משום שהקב"ה תמיד מצפה ומיחל שיוכל להשרות את שכינתו בבית המקדש ובישראל [וכבר

ירושלים - 'יראה' 'שלם'

א] בגמרא במנחות (פז, ב) איתא, כתיב (ישעי' סב, ו) על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו, המזכירים את ה' אל דמי לכם, ופירש רש"י 'שהשומרים הם מלאכים שתמיד לא יחשו, ומאי אמרי, הכי אמר רבא בר רב שילא אתה תקום תרחם ציון, ר"נ בר יצחק אמר בונה ירושלים ה', ומעיקרא קודם שחרב, מאי הוה אמרי כי בחר ה' בציון אוה למושב לו.

ומאימתי 'בחר ה' בציון', איתא במדרש מדרש תהלים (עו, ג) על הפסוק 'ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון', אמר ר' ברכיה מתחילת ברייתו של עולם עשה הקב"ה בירושלים סוכה, כביכול שהיה מתפלל בתוכה, יהי רצון שיהיו עושין בניי רצוני כדי שלא אחריב את ביתי ומקדשי, כיון שגרם החטא מה כתיב, ויחמוס כגן סוכו שיחת מועדו (איכה ב, ו) מקום שהיה מתוועד בתפלה, ומתבאר לנו שמיום בריאתו של עולם כבר עשה ה' סוכה וקבע להשרות שכינתו בירושלים, וכמו שנאמר עוד (שם קלב, יג-יד) 'כי בחר ה' בציון אוה למושב לו, זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי אותיה'.

וכן איתא במדרש רבה (פרשת וירא נו, יד) לגבי הר המוריה 'אברהם קרא אותו יראה וכו', שם קרא אתו שלם וכו', אמר הקב"ה וכו' אלא הריני קוראו כמו שקראו אותו שניהם ירושלים יראה שלם, ר' ברכיה בשם ר' חלבו עד שהוא שלם עשה לו הקב"ה סוכה והיה מתפלל בתוכה, הדא הוא דכתיב ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון, ומה היה אומר יהי רצון שיראה בבניין בית המקדש עי"ש.

ובדרושי נחלת דוד (דרוש ח') ביאר את הדברים, דהנה בארץ ישראל יש לה מעלה יותר משאר הארצות, כי עליה נאמר (דברים ח, ט) ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם לא תחסר כל בה, והכוונה בזה ששלמות כל הארצות ומעלותיהם יסודם מארץ ישראל, כי מארץ ישראל ומקום המקדש הושתת כל העולם, וכדאיתא במדרש רבה (במדבר יב, ד) לגבי 'אבן השתיה' ויש כביכול גידים שמוליכים מאר"י לכל העולם וכמבואר כל זה בחז"ל.

ויש עוד מעלה יתירה לאר"י כמו שנאמר (שם יא, יב) 'ארץ אשר ה' אלוקיך דרש אותה, תמיד עיני ה' אלוקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה', והכוונה בזה שכל

שבטי בני ישראל בחושן ואפוד, ובגדיו היו מכפרים כל אחד כפרה מיוחדת על ישראל (זבחים פח, ב), והוא מפני כי אהב שלום ורדף שלום (אבות א, יב) וכו', לכן נראה כבוד ה' אל כל העם. וכן העננים שירדו בזכותו היו מקיפים כל ישראל - כולם כאחד. וזה שאמר הלל הזקן שהיה במדרגת אהרן כידוע (אבות א, יב): אם אני כאן הכל ראויים להיות כאן במקדש לשאוב רוח הקודש, אבל אם אני כאן מי כאן - מי ראוי להיות כאן במקום קדוש כזה. כי משמאי וחבריו מעלתם גדולה כל כך עד שלא יוכלו העולם וכללות ישראל להתקדש על ידם וכו' ע"ש בנוראות הדברים.

ומעתה יש לבאר שלכן נסתלקו העננים בפטירתו של אהרן, ונתבאר שאע"פ שחזרו בזכות משה, מכל מקום הסתלקו בתחילה בכדי להורות לנו שעד עתה היו בזכותו של אהרן, והכוונה בזה ללמדנו את סגולתו המיוחדת של אהרן בבניין אחדות כלל ישראל ע"י שהיה רודף שלום, ובנה וחבר בין חלקי ישראל אף אלו שלא היו ראויים להידבק בו ובדרגתו כמו שביאר המשך חכמה, וכמה עלינו להתחזק בדברים הללו, ובפרט היום (ר"ח אב) שהוא יום פטירתו של אהרן.

גאולת העתידה - אחדות ישראל

ג והנה איתא בילקוט שמעוני (מלאכי רמז תקצה) 'אמרו ישראל בגאולה ראשונה כתיב שלח משה עבדו אהרן אשר בחר בו, שלח לי אף שנים כנגדם שלח אורך ואמתך, אמר הקב"ה הנני משלח שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא הרי אחד, והשני הן עבדי אתמך בו בחירי רצתה נפשי', והיינו שהגאולה הראשונה הייתה ע"י משה ואהרן והגאולה שלעתיד לבוא תהיה ע"י אליהו ומלך המשיח.

וביאר הנחלת דוד (דרוש יא) שהכוונה בזה שהצלחת כלל ישראל היא כשהם מאוחדים ואגודים זה בזה, וכמו שאמרו (עוקצין ג, יב) לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, שבזה תלויה כל הצלחתם ואם ח"ו להיפך אזי נשארים מרוקנים ח"ו מכל ברכה. ומצאנו שעניין השלום שבכלל ישראל נרמז בשני אופנים, הא' שנמשלו לבית כמו בבניית בית שנבנה כשמניחים לבינה על גבי לבינה ומחברים אותם בסיד זה לזה, וזהו שנאמר 'בית יעקב' 'בית ישראל', והב' הוא יותר מכך שכלל ישראל הם כגוף אחד ממש וכל אחד ואחד הוא כאיבר מהגוף השלם של 'כלל ישראל'.

ומעתה ביאר שבשביל לזכות לגאולת מצרים היה צורך שיגאלום משה ואהרן בכדי לזכות לשלום מצד שני החלקים הללו, שאהרן, שהיה אוהב שלום ורודף

נתבאר הענין עוד בדרוש על שלושה דברים בוכה הקב"ה ע"ש.

בזכות מידת אהרן - נראה כבוד ה' אל כל העם

ב והנה ברמב"ם (פ"ג מהל' חנוכה הי"ב) כתב 'מנהג קריאת ההלל בימי חכמים הראשונים כך היה, אחר שמברך הגדול שמקרא את ההלל מתחיל ואומר הללויה, וכל העם עונין הללויה, וחוזר ואומר הללו עבדי ה', וכל העם עונין הללויה וכו', עד שנמצאו עונין בכל ההלל הללויה מאה ושלוש ועשרים פעמים סימן להם שנותיו של אהרן, ומקורו במסכת סופרים (טז,) וע"י בזה גם בתוס' יו"ט (סוכה ה, ב).

ונראה הכוונה ברמז זה, שהרי היה ריבון על אהרון שבחטא העגל כביכול חטא אהרון, ובחט"ס (ריש פרשת חוקת) ביאר שזו כוונת המדרש (פסיקתא זוטא - קכ, א): מה ראה קרח לחלוק על משה, פרשת פרה אדומה ראה, היינו שקרח טען על אהרון שחטא בעגל ולכן צריך כפרה ע"י פרה אדומה, דאם לא היה חוטא לא היה צריך לכפרה, ולכן קרא תיגר על אהרון, ועל זה רמז לנו הרמב"ם ששנותיו של אהרון כולם שווים לטובה קכ"ג שנים של הללוי'.

ונוסיף ונבאר שנרמז בזה ענין חדש אשר מתגלה לנו, ונקדים דהנה בתענית (ט, א) איתא שניתנו לישראל באר בזכות מרים, עמוד ענן בזכות אהרן, מן בזכות משה, מתה מרים נסתלק הבאר וכו' וחזרה בזכות שניהן, מת אהרן נסתלקו ענני כבוד וכו' חזרו שניהם בזכות משה, מת משה נסתלקו כולן, ע"ש.

ולכאורה אינו מבואר דאם שלוש המתנות הללו יכלו להתקיים בזכות משה רבינו ע"ה בעצמו, א"כ למה אחר פטירת מרים נסתלקה הבאר וחזרה בזכות שניהן, וכן אחר פטירת אהרן נסתלקו ענני הכבוד וחזרו בזכות משה, וביאר המהרש"א (שם) שהטעם שנסתלקו המתנות אחר פטירת מרים ואהרן להורות שעד עתה עמדו הבאר והמן בזכותם, ובמקו"א (בדרושים פרשת חוקת) נתבאר עוד בענין זה.

ונראה לבאר את הצורך הגדול ללמדנו שענני הכבוד היו בזכות אהרן, ע"פ מה שכתב המשך חכמה (פרשת יתרו כ, יח) 'לכן מן שירד בזכות משה, לא ידעו בני ישראל מה הוא (שמות טז, טו), כי לא השיגו ערך רוחניותו, ונשתנה הטעם בין צדיקים לרשעים כמו שאמרו 'ונפשנו קצה בלחם הקלוקל' וכו' עד שבא אהרן ושרת בבגדי כהונה גדולה, ששם היו כלולים על לבו כל שמות

וענין זה רמוז גם במה שנאמר (ישעי' לה, ג) 'חזקו ידיים רפות וברכים כושלות אמצו, אמרו לנמהרי לב חזקו אל תיראו', וביאר בצפנת פענח למהרי"ט (פ' ואתחנן) שזה מדבר על שלושה דברים שהעולם עומד עליהם, תורה עבודה וגמ"ח, 'ידיים רפות' בתורה (כמו ידי משה), 'ברכים כושלות אמצו' היינו עזרה לזולת שהוא גמילות חסדים וכמו ותרא כי מתאמצת (רות א, יח), 'ונמהרי לב' זו עבודה שבלב שהיא תפלה כמו שנאמר ולעבדו בכל לבבכם, וזה מה שאמר הנביא לישראל שיתחזקו בעמודי העולם ובוזה יזכו להמשיך שפע ברכה עליהם.

והנה באבות דרבי נתן (פ"ח) איתא 'מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה מהלך בדרך, ורץ אחריו ר' יהושע אמר לו אוי לנו שאבד בית חיינו מקום שהיה מכפר על עונותינו, א"ל אל תירא יש לנו כפרה אחרת תחתיה, א"ל מה הוא, א"ל כי חסד חפצתי ולא זבח (הושע ו, ו) ומתבאר שגמילות חסדים מכפרת כקרבנות וזבחים.

ונראה להסביר את הדברים ע"פ דברי הבה"ל (דרוש טז) שכתב לבאר את הפסוקים (ישעי' סא ט- י) ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים כל ראייהם יכירום כי הם זרע ברך ה'. שוש אשיש בה' תגל נפשי באלוקי כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני וגו'. וביאר שכשנתבונן בגלות הזו כמעט כל המצוות אין ביכולתנו לקיימם בכל פרטיהם בתכליתם מלבד מצות צדקה שעדיין היא בשלימות שהרי אין לה קצבה כמה לתת וכל אחד צריך לתת לפי עשרו, והנה ידוע שכל התורה והמצוות נקראים בזוה"ק בשם לבושין לנשמתא וחלוקי דרבנן, אשר בהם מתלבשת נשמתם של ישראל והם לבושי כבוד לו בזה העולם ובבא.

ולפ"ז ביאר שבתחילה בא הכתוב לומר שאף כשישראל ירדו מאוד ויהיו מעורבים בתוך העמים, מכל מקום כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה', שזוהי המעלה שיש להם בעצם שהם בניו של ה' יתברך וניכרים ע"י זה בכל מצב, והוסיף עוד הנביא להתבונן וגדלה שמחתו שאע"פ שכל המצוות ניטלו מהם בגלות, אבל מצות צדקה עוד נתחזקה בידם אשר בזכותה יושעו ויגאלו, וכמו שנאמר (ישעי' א, כז) ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה, וזהו שאמר שוש אשיש וגו' כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני, היינו שנתן לנו מלבושי כבוד ובהם יושיענו, ולכן הצדקה נקראת 'בגדי ישע' וזה 'מעיל צדקה'.

ומעתה יש לבאר גם את דברי האבות דר"נ שמצות חסד מכפרת כקרבנות, דלפי המבואר שמצות צדקה וגמילות חסדים עומדת לנו בשלימות גם בגלותנו שהרי החיוב לקיימה היא כפי מה שיכול וכש"כ הבה"ל, ממילא היא

שלום (אבות פ"א מי"ב), היה מאחדם מבחינת הבניין כמו 'בית' שהלבנים מתאחדים ע"י הסיד, ומשה היה מאחדם כגוף אחד ממש ע"י שלימדם תורה ומצוות. ולזה בקשו בני ישראל שגם לעתיד לבוא שלח לנו עוד שנים כנגדם, שנאמר שלח אורך ואמתך, והכוונה 'אורך' שיאיר עינינו בתורתו ולא תהיה שום מחלוקת, ואז יהיו מאוחדים ע"י התורה, ו'אמתך' שיסיר השקר והתרמית מישראל שזהו הגורם לפירוד ומחלוקת, וע"י זה יהיו מוכנים לגאולה, ואמר הקב"ה אני עושה כן, שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא והשיב לב אבות על בנים ויהיו מאוחדים כבנין אחד, והמלך המשיח הוא יאיר עינינו בתורתו ונהיה מאוחדים ממש כגוף אחד, ואז יבוא הגואל במהרה בימינו ע"ש.

ונראה שלכן בתחילה יבוא אליהו הנביא ויבנה את 'בית ישראל', ורק אח"כ יבוא משיח צדקנו שיאיר עינינו בתורה ונהיה כבר ממש כגוף אחד, וע"י זה יהיה עיקר גאולתנו. ועניין זה מתבאר היטב עם מה שנתבאר כבר בכמה דוכתי שהגאולה העתידה תהיה רק בשביל תורה שבע"פ וכמו שאמרו חז"ל במדרש רבה (ויקרא ז, ג) 'אין כל הגליות הללו מתכנסות אלא בזכות משניות'.

ולפי המבואר נראה שנכלל בזה עוד, שסילוק העננים פטירת אהרן הוא להראות לנו שגם ביהמ"ק שהוא סוכך עלינו יחרב, ומה שהעננים חזרו בשביל משה בא לרמז לנו שלעתיד לבוא הגאולה תהיה רק ע"י התורה, והיא תביא את בניין בית המקדש, ונורא למתבונן!.

קירוב הגאולה - תורה ומעשים טובים

ד באבות (א, ב) תנן 'על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים', ובירושלמי (תענית פ"ד ה"ב) אמרו על כך, 'ושלשתן בפסוק אחד (ישעי' נא, טז) ואשים דברי בפין זו תורה, ובצל ידי כסיתך זו גמילות חסדים, ללמדך שכל מי שהוא עוסק בתורה ובגמילות חסדים זכה לישיב בצילו של הקב"ה, הדא היא דכתיב מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיק יחסיון. לנטע שמים וליסד ארץ אלו הקרבנות, ולאמר לציון עמי אתה אלו ישראל'.

ומצאנו עוד בגמרא בברכות (ח, א) על הפסוק (תהלים נה, יט) פדה בשלום נפשי מקרב לי, 'אמר הקב"ה כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הצבור מעלה אני עליו כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם', ומתבאר שע"י שאדם עוסק בשלושת עמודי העולם תורה עבודה וגמילות חסדים זוכה הוא לקרב את הגאולה וכאילו פדה את ה' יתברך ובניו מבין האומות.

שנאמר (ישעיה נב, ז) מבשר טוב, ביום השלישי בא ואומר באתה ישועה לעולם שנאמר (שם, נ"ב) משמיע ישועה, וכיון שהוא רואה את הרשעים שהם אומרים כך, לכך אומר לציון מלך אלוקיך (שם), ללמדך לציון ולבניה בא ישועה ולא לרשעים וכו' ע"ש.

וכוונת הדברים שמי ששייך ל'מציון מכלל יופי' שממנו הושתת יפיו של עולם, היינו הצדיקים שייכים לירושלים ולמקדש, הוא שייך 'לציון מלך אלוקיך' ולזכות לגאולה העתידה שיבשרנו אליה הנביא במהרה בימינו, כי שלום וטובה שייך רק לצדיקים, ולפיכך רק להם באה הישועה, שהרי בזכותם יבנה המקדש ולזה הקב"ה יושב ומצפה ומתפלל בסוכתו ואומר 'יהי רצון שיראה בבניין בית המקדש', ע"י שיעשו תשובה ויבטלו את היצר הרע וכפי שנתבאר לעיל (אות א).

ובזה נבאר מאמר הפסוקים (תהילים קכב) 'שאלו שלום ירושלים ישליו אהביך. יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך. למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך. למען בית ה' אלוקינו אבקשה טוב לך', וכבר ביאר הגר"א במשלי (כז, י) על הפסוק 'רעך ורע אביך אל תעזב' שהכוונה בזה על התורה והמצוות שהם 'רעך ורע אביך', ולמענם הקב"ה ידבר 'שלום' ויבקש 'טוב' בגאולה העתידה וכמבואר במדרש, וכל זה למען 'בית ה' אלוקינו' שהוא יבנה בקרוב בזכות הצדיקים השייכים לציון ולירושלים.

זו שממשיכה לכפר עלינו כשאין לנו מקדש להקריב בו קרבנות, ולכן מצוה זו היא ה'בגדי ישע' שלנו להושיענו מגלותנו.

והנה בשיר השירים (ח, י) כתיב 'אני חומה ושדי כמגדלות, אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום', ובגמרא בבב"ב (ז, ב) איתא, אני חומה זו תורה, ושדי כמגדלות אלו תלמידי חכמים, ונראה בביאור המשך הפסוק, דלעיל בסוגיא שם איתא שמעשיהם של צדיקים מגינים עליהם ע"ש, ונראה שלהיות חומה ומגדל צריך שיהיה ת"ח עם תורה ומעשים טובים, בבחינת משה ואהרון, וזהו המשך הפסוק 'אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום' היינו שבהצטרפות שני הדברים הללו אז יהיה **שלום** אמיתי, ונזכה לגאולה השלימה שתלויה בשלום וכפי שנתבאר.

ואיתא בפסיקתא רבתי (פל"ה) על הפסוק רוני ושמחי, 'אימתי מתקיים הדבר הזה, בשעה שהקב"ה גואל את ישראל, קודם שלשה ימים שיבא משיח, בא אליהו ועומד על הרי ישראל ובוכה ומספיד עליהם ואומר הרי ארץ ישראל עד מתי אתם עומדים בחורב צייה ושממה, וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו, ואח"כ אומר להם בא שלום לעולם שנאמר (נחום ב, א) הנה על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום, כיון ששמעו רשעים הם שמחים כולם ואומרים זה לזה בא שלום לנו, ביום השני בא ועומד על הרי ישראל ואומר טובה באתה לעולם

דרוש ד'

בית המקדש - מקור החכמה

סיום זמן קיץ תשנ"ח

[אליעזר זעירא נעל נעלים שחורות ועמד בשוקה של נהרדעא, מצאוהו אנשי ראש הגולה, ושאלוהו מדוע נעליו שונות מהרגילות, א"ל שהוא מתאבל על ירושלים. א"ל - אתה חשוב להתאבל על ירושלים? חשבו שהוא גאוותן ותפסוהו בבית הסוהר. א"ל - איש חשוב אני. שאלוהו: מנין נדע? א"ל - או שתשאלוני דבר הלכה או שאני אשאל אתכם. א"ל - תשאל אתה. א"ל: מי שקצץ תמרים שאינן בשלות, כמה ישלם? השיבו: כמה שעולים תמרים בוסר. א"ל - והרי יבשילו. א"ל: שישלם דמי תמרים בשלות. אמר להם: והרי לא לקח תמרים בשלות. אמרו לו: תענה אתה. א"ל - בשישים וכו', והניחוהו.]

רצפת העזרה - השפעת החכמה

[א] איתא בגמרא בבא קמא (נט, סוף ע"א), אליעזר זעירא הוה סיים מסאני וקאי בשוקא דנהרדעא, אשכחוהו דבי ריש גלותא וא"ל מאי שנא הני מסאני, אמר להו דקא מאבילנא אירושלים, א"ל את חשיבת לאיתאבולי אירושלים, סבור יוהרא הוה אתיוה וחבשוה, אמר להו גברא רבה אנא אמרו ליה מנא ידעינן, אמר להו או אתון בעו מינאי מילתא או אנא איבעי מינייכו מילתא, אמרו ליה בעי את, אמר להו האי מאן דקץ כופרא מאי משלם, אמרו ליה משלם דמי כופרא, והא הוה תמרי א"ל משלם דמי תמרי א"ל הא לאו תמרי שקל מיניה, א"ל: לימא לון את, א"ל בשישים וכו' ושבוהו.

דמי תמרי, חזר ואמר להם 'והא לא הוי תמרי' היינו דהרי בזמן הזה אין 'תמרי' שהיא נבואה, אלא למדם שהדין הוא 'בששים', וכוונתו לרמוז לחלום שהוא אחד מששים נבואה, ואע"פ שהאומות הצרו לפרחי ישראל ואפילו פושעי ישראל מ"מ משערים ב'שישים' היינו השגות בחלום שזוהי הדרגה הגבוהה ביותר שהיה ניתן להשיג בבית השני. והטעם לזה משום שכל אחד מישראל יכול להתעלות ולהגיע לדרגה זו, וא"כ, טען אליעזר זעירא, אף אם כדבריכם שאינני 'חכם' כל כך, מ"מ ראוי אני להתאבל על סילוק החכמה הגדולה שהייתה מרצפת העזרה שהרי בעצם כל אחד מישראל משערים אותו בשישים כיון שהוא ראוי להגיע למעלה העליונה שהייתה בזמן בית שני עת"ד היערות דבש.

ולמדנו מהדברים שעיקר האבלות הוא על העדר וסילוק החכמה מישראל שנגרם ע"י חורבן הבית. וכמו שמצאנו גם בספר תורת העולה להרמ"א שמביא ענין נפלא: שאפלטון רבו של אריסטו פגש את ירמיהו הנביא כשהוא ממרר בבכי על חורבן הבית, ואמר לו - אני תמה על חכם כמוך שהוא בוכה על מה שעבר, ועוד תמה אני מפני מה אתה בוכה על עצים ואבנים, א"ל ירמיהו ואתה גדול הפילוסופים האם אין לך תמיהות ודברים מוקשים שאין לך עליהם הסבר, והרצה לפניו את כל תמיהותיו, וירמ"י הנביא יישב לו את הכל באופן מופלא עד שעמד אפלטון משתומם מחכמתו הגדולה של ירמ"י, אמר לו ירמ"י תדע לך שכל החכמה שלי היא מעצים ואבנים הללו עי"ש.

ומתבאר וכנ"ל שהאבלות על חורבן הבית היא על העדר החכמה, וכדוגמת ירמ"י הנביא שינק את כל חכמתו מעצם קיום בית המקדש - מהעצים והאבנים הללו, וזה מה שאנו מתאבלים בכל שנה על הקודש והמקדש.

המתאבל על ירושלים - זוכה ורואה בשמחתה כבר מעתה

ב והנה איתא בחז"ל (תענית ל, ב) 'כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, ושאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה', ותמה בזה הגר"ח מוואלז'ין זיע"א (והובא בספר קהלת יצחק) למה נקטו את הלשון 'זוכה' הא לכאורה היה ראוי לומר 'יזכה' לראות בשמחתה שהוא לשון עתיד שבשכר זה שמתאבל על ירושלים יזכה לראות בשמחתה.

וביאר הגר"ח שהרי באמת יש גזירה על המת שישתכח מן הלב, וכמו שמצינו אצל יעקב אבינו 'זימאן להתנחם' ואיתא בחז"ל (סוף מסכת סופרים) שהטעם בזה לפי שיוסף היה חי ולא היה בכלל המת המשתכח מן הלב.

ודברי הגמרא כאן צ"ע טובא, ראשית, אמאי ביטא אליעזר זעירא את אבילותו דווקא במסאני ולא בשאר מלבושיו. ב' קשה מאי האי דקאמרו ליה את חשובי לאיתאבולי על ירושלים, והלא כל אחד צריך להתאבל על ירושלים, וכדכתיב (ישעי' סו, י) 'שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה', ואיתא בתענית (ל, ב) 'מכאן אמרו כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה ושאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה', ג' יש להתבונן במה ששאל אותם דווקא שאלה זו מה הדין בקץ כופרא' כמה משלם.

וביאר בזה ביערות דבש (ח"א דרוש יא) ע"פ מה דאיתא בקינות דקרי לרצפת בית המקדש 'רצפה מחכמת' דהיינו שמרצפת העזרה ינקו החכמה, ולכן הלכו הכוהנים בבית המקדש יחפים כדי שלא יחצוץ שום דבר בינם לבין יניקת החכמה, וא"כ כשנחרב ביהמ"ק ראוי להתאבל על העדר החכמה, ולפיכך כשהתאבל אליעזר זעירא על העדר החכמה, התאבל ע"י שינוי מנעליו להורות על עומק אבלותו שאינו מתאבל רק על עצם חורבן הבית, אלא שמתאבל גם על העדר החכמה שחסר לו בסילוק בית המקדש.

ובאמת בי ריש גלותא הבינו שכוונתו בשינוי צבע מנעליו להורות דבר זה, אלא שסברו שמתיהרה בזה שמראה עצמו כחכם מופלג שמתאבל על העדר החכמה הגדולה שהיתה מושפעת מרצפת העזרה, וזה ראוי להתאבל רק לחכמים גדולים שאם הי' ביהמ"ק קיים היו מחכימים ע"י שהיו דורכים על ריצפת העזרה ברגלים יחפות, וכיון שהכירו את אליעזר זעירא ולא החזיקו אותו ככזה סברו שזו יוהרה ולקחוהו וחבשהו, ולזה ענה להם אליעזר זעירא 'גברא רבה אנא', שכבר זכיתי להתעלות ולהיות גברא רבה, שהרי כל אחד מישראל יכול להגיע לדרגות נשגבות, וכמו שאמרו חז"ל שלעתיד לבוא הקב"ה יעניש לאומות שהצרו לישראל על כל ואחד כאלו פגמו בנביאים, והיינו משום שכל אחד מישראל יכול להגיע לדרגת נביא, ולכן מתאבל הוא על העדר החכמה.

והנה ידוע שבזמן בית שני כבר לא היו נביאים, וכמו שאמרו ראוי היה הלל שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו ראוי לכך, ובבית שני הייתה רק דרגה של ב'חלום' אדבר בו, והוא אחד משישים מנבואה, וזה מה שרצה אליעזר לרמוז להם ושאל אותם האם מאן דקץ כופרא דהיינו תמרים קטנים כמה משלם, וכוונתו לרמוז שהגויים שהרגו 'כופרא' דהיינו אנשים קטנים כמה משלמים, אמרו ליה 'כופרא', אמר להו 'והא הוי תמרי' - דתמרי משל לנבואה, והסכימו עמו שישלם

נודעו, היינו שדרך התורה היא בלי עקבות כמו במים רבים, וצריך ללכת מחוברים ומובלים יד ביד ע"י מוסרי התורה וזהו 'נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן'.

הגאולה העתידה - זכות לימוד התורה

ג] והנה גם הביטחון לגאולה העתידה הוא רק ע"י לימוד התורה, וכדאיתא בתנא דבי אליהו (א"ז פכ"ג) שהקב"ה משיב למדת הדין ששואלת לפניו למה הוא נושא פנים לישראל, והלא כתיב האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים, והשיב הקב"ה איך לא אשא פני ישראל וכו' ולא עוד אלא שהן מלמדים את התורה ויושבים אגודות אגודות ועוסקים בתורה ע"ש, ומתבאר שהלימוד בחבורה הוא הדבר שבכוחו להציל ממידת הדין בזמן הגלות.

ובביאור הענין נראה, דהנה במתן תורה והשראת השכינה במשכן קידש הקב"ה את עמו ישראל ע"י חופה וקידושין וכמו שכתב המהרש"א בכתובות (ז, ב) שזהו מה שאנו אומרים מקדש עמו ישראל ע"י חופה וקידושין שמתן תורה היא כקידושין והמשכן שהיה בו השראת השכינה הוא כחופה, ועל דרך זה כתיב בירמי' (ג, א) שהוכיח את ישראל בנבואתו 'הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר, הישוב אליה עוד וגו' ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאום ה'.

והנה בגמרא בסנהדרין (קה, א) משמיה דשמואל באו עשרה בני אדם וישבו לפני ירמי' הנביא, אמר להן חזרו בתשובה, אמרו לו עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום, אמר לו הקב"ה לנביא לך אמור להן אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה, או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו, הן בעונותיכם נמכרתם ובפשעיכם שלחה אמכם.

וביאור הדברים שכנסת ישראל טענה שכיון שכבר גירשם הקב"ה א"כ אי אפשר להם כלל לחזור בתשובה, דהוה גדר של מחזיר גרושתו, ועל זה ענה להם הקב"ה הן בעונותיכם נמכרתם ושולחה אמכם, והיינו שהוא לא גרש אותם אלא החטאים מונעים מהם מלהיות קרובים אליו יתברך, וכמו שאמרו חז"ל במד"ר ריש פרשת ראה (ד, ג) על הפסוק 'ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה - משאמר הקב"ה הדבר הזה בסיני, באותה שעה (איכה ג) מפי עליון לא תצא הרעות והטוב אלא מאיליה, הרעה באה על עושי הרעה והטובה באה על עושי הטובה', והיינו שהחטא הוא העונש עצמו, וכמו מי שאוכל סם המוות הסם עצמו ממיתו ואינו עונש על מה שאכל אלא שעצם האכילה היא ממיתה

ומעתה זה הביאור במה שאמרו חז"ל ש'זוכה' לראות בשמחתה, היינו שאם רואים שאחרי כל כך הרבה שנים עדיין מתאבלים על בית המקדש, סימן הוא שעדיין יש 'חיות' במקדש וא"כ בעצם הדבר שהוא מתאבל על ירושלים היינו שהוא יכול להתאבל כיון שזכרון ירושלים חי אצלו, זוכה ורואה שיש בה שמחה וחיות כי אחרת לא היה יכול להתאבל, עכת"ד, ובדומה לזה כתב החת"ס בדרשות (ח"ג דף פד).

ואולם יש להתבונן באמת אילו 'שמחה וחיות' יש לנו כיום לאחר העדר וחורבן ביהמ"ק הקודש והמקדש, ונראה שהכוונה בזה ע"פ מה שאמרו חז"ל במגילה (יא, א) על הפסוק (ויקרא כו, מד) 'לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי איתם', להפר בריתי אתם - בימי פרסיים שהעמדתי להם של בית רבי וחכמי דורות. והיינו שאף לאחר כל הגזירות הנוראות שהיו לכלל ישראל, מכל מקום הקב"ה לא זנח אותנו לגמרי, והראיה לכך שהעמיד לנו של בית רבי וחכמי הדורות שבכל דור ודור.

ואלו השמחה והחיות שנשארו לנו מבית המקדש שה' יתברך לא מאסנו, ומסורת התורה ממשיכה על ידי רבי וחכמי הדורות, וזה הקשר הרצוף שלנו למעמד הר סיני לקבלת התורה ולדביקות בה' יתברך, ובזה יש לנו קצת אחיזה בחכמה המופלאה שהייתה במקדש כמו בזמן שהמקדש היה קיים, שע"י מסורת התורה מדור לדור יש לנו חיבור עם התורה עצמה כמסירתה וכפי תוקפה שהתגלה לנו ע"י המקדש, ונמצא א"כ שעדיין בית המקדש 'חי' אצלנו.

ובאמת שקיום המשכיות התורה הוא ע"י מסירת התורה מדור לדור, וכמו שאמרו במדרש רבה (קהלת יב, יא) על הפסוק דברי חכמים כדרבנות, 'ככדור של בנות מה כדור זה מתכדר מיד ליד ואינה נופלת לארץ, כך לא נפל דבר אחד וגו', מה כדור זה מקלעין בה בידים ואינה נופלת כך משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לכנסת הגדולה, והכוונה בזה שאם התורה לא עוברת מיד ליד ח"ו נופלת היא, ואין לה קיום כלל.

וכמו שאמר דוד המלך בתהילים (עז, כ-כא) 'בים דרכך ושבילך במים רבים ועקבותיך לא נודעו. נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן'. והמשל בזה שאדם שהולך במדבר או בכל מקום אחר משאיר עקבות אחריו, וע"י כך הבא אחריו יכול ללכת בעקבותיו, משא"כ ספינה ההולכת בים לא משאירה אחריה שום עקבות וכשחוזרים המים למקומם לא ניכר כלל היכן הלכו קודם, וממילא אי אפשר ללכת בעקבות הספינה בלא מורה דרך, וזהו הפירוש 'בים דרכך ושבילך במים רבים ועקבותיך לא

בפיך ובלבבך לעשותו - שמירה מיוחדת על הפה והלב

ד איתא בגמרא בברכות (יז, א) כי הווי מפטרי רבנן מבי רבי אמי ואמרי לה מבי רבי חנינא, אמרי ליה הכי: עולמך תראה בחייך, ואחריתך לחיי העולם הבא, ותקוּתך לדור דורים, לבך יהגה תבונה, פיך ידבר חכמות, ולשוֹנך ירחיש רגנות, עפעפיך יישירו נגדך, עיניך יאירו במאור תורה, ופניך יזהירו כזוהר הרקיע, שפתותיך יביעו דעת, וכליותיך תעלוזנה מישרים, ופעמיך ירוצו לשמוע דברי עתיק יומין ע"כ.

והנה לכאורה כל הדברים הללו הם ברכות נפלאות שהיו מברכים אותו כשהיו נפרדים זה מזה, וצריך ביאור במה שכתב רש"י 'פיך ידבר חכמות - בלשון ברכה היו אומרים', דהרי כל מה שהיו אומרים היו ברכות ולמה רק כאן הדגיש רש"י שאמרו זאת בלשון ברכה.

ונראה בביאור מה שאמרו 'לבך יהגה תבונה, פיך ידבר חכמות', ע"פ מה שאמרו חז"ל במדרש רבה (דברים ח, ו) על הפסוק (שם ל, יד) 'כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו' - רבנן אמרי ז' דברים אמר שלמה על העצל, ומה שאמר משה היה גדול מכולם. כיצד, אמרו לעצל רבך בעיר לך ולמוד תורה ממנו, והוא משיב אותן ואומר להן מתיירא אני מן הארי שבדרך וכו' ומה שאמר משה היה גדול מכולם. מניין, כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו הוצא דבר מתוך פיך ועי"ש. היינו שבכל הדברים יש לעצל תשובות ותירוצים, אך על מה שאמר משה 'בפיך ובלבבך לעשותו' זה הגדול מכולם שאין לעצל תשובה על זה כלל.

ובביאור הדברים נראה ששונה הוא לימוד התורה מכל הדברים כולם, שבכל תאוות העולם התאוה היא רק כשהוא רעב ותאב לה, אך כשהוא שבע אין לו חשק כלל לתאוה, אבל לימוד התורה הוא להיפך, שכשלא לומד אין לו חשק, אבל כשמתחיל ללמוד מיד נהיה לו חשק ללמוד הלאה, וזה הפירוש 'בפיך ובלבבך לעשותו', שע"י הלימוד בפה אף כשאין לו חשק, מתעורר חשק הלב ללימוד התורה, וזוהי הברכה המיוחדת שהיו מברכים 'לבך יהגה תבונה' ו'פיך ידבר חכמות', שצריך על זה ברכה מיוחדת לזכות לנצל את הלב והפה. ועתה כשיוצאים לבין הזמנים צריכים זהירות מיוחדת על הלב והפה, לא להתחבר עם מי שאינו בן תורה וירא שמים, וכן לשמור ולהיזהר על קדושת הפה.

והיא העונש, כך גם כשאדם חוטא ח"ו החטא עצמו הוא הממית, ונמצא שאע"פ שנחרב הבית וגלו מארץ ישראל, מ"מ לא הקב"ה גירש אותם, אלא החטא גרם לזה וא"כ אין כאן ספר כריתות.

ולכאורה צ"ע בזה ממה שאמרו בגיטין (פח, א) מאי דכתיב (דניאל ט, יד) וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו, כי צדיק ה' אלוקינו, משום דצדיק ה' אלוקינו וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו, אלא צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שהגלה גלות צדקיהו ועדיין גלות יכניה קיימת וכו', עולא אמר שהקדים שתי שנים לנושנתם, ופירש רש"י 'עולא אמר - היינו צדקה שמיהר להביא הרעה לסוף ח' מאות וחמשים, דהיינו ב' שנים קודם ונושנתם דהיא בגימטריא ח' מאות וחמשים ושתיים, ואם שהו עד ונושנתם היה מתקיים בהן כי אבד תאבדון', ומבואר שה' שקד על הרעה וגירשם מארץ ישראל קודם, שהרי מצד עצם חטאתם והעונש שבחטא עצמו היו צריכים להיות עוד שתי שנים בא"י, וא"כ הרי טענו בצדק שאין יכולים לחזור משום שבגלותם עבדו עבודה זרה ומעלו מעל בה' ועתה הוה כמחזיר גרושתו שנאסרה, ומה הטענה הן בעונותיכם נמכרתם.

ונראה לפרש באופן אחר את מה שאמר הקב"ה לישראל 'הן בעונותיכם נמכרתם ובפשעיכם שלחה אמכם' שהכוונה בזה שכיון שכל הגירושין היו ע"י עונותיכם, ממילא כשעושים תשובה שהיא עקירה למפרע על החטאים הוה כאשה שהתגרשה ע"י עדי טומאה ונישאת לאחר ואח"כ הוזמו עדיה שבאופן זה הוה גירושין בטעות והגט בטל דאדעתא דהכי לא גירש, ומעתה אם כלל ישראל עושים תשובה מאהבה שאז זדונות נעשות להם כזכויות כמבואר ביומא (פו, ב) א"כ דעתא דהכי לא גירש הקב"ה, והיינו דקאמר אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה, והיינו שהרי הגט בטל מעיקרו כי 'בעונותיכם נמכרתם' ועכשיו שעשיתם תשובה מתברר שהם היו זכויות ולא עוונות.

ונראה שגם לעתיד לבוא ודאי שיעשו תשובה מאהבה, וע"י זה יוכלו לבטל למפרע את הגירושין והשילוחים מה' יתברך, וכל זה יתקיים ע"י עסק התורה בחבורה וכמו שכתב בתנא דבי אליהו, והמשכיות התורה היא שעומדת לנו ומבטיחה לנו את גאולתנו בקרוב שע"י לימוד התורה נזכה לתשובה מאהבה ושהזדונות ייהפכו לזכויות, ודו"ק בכ"ז.

דרושה

אין ישראל נגאלים אלא בזכות המשנה

לג) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים, שידעו לעבר את השנה ובאיזה יום יעשו מועדים וכו' וכל אחיהם היו מסכימים הלכה על פיהם, וכל מי שהיה טועה בהלכה היו שואלים אותה לשבט יששכר והם מבארים אותה להם, עי"ש במדרש. ולפיכך שבט יששכר הקדימו והקריבו שניים, וכן הקריבו ביום שנשרפה הפרה, ונרמז בקרבנם דיני פרה אדומה, שהרי פרה אדומה היא כנגד תורה שבע"פ וכמבואר ברמב"ן (בריש חוקת) 'זאת חוקת התורה, כלומר הנחקקת מן התורה והיא תורה שבעל פה וע"כ היא אדומה' וכ"ה ברבינו בחיי, ומקורם בזה"ק פרשת בחוקותי (ח"ג קי"ג ע"א).

והנה התורה שבע"פ נקראת 'רננה', וכמו שכתב במגלה עמוקות (פרשת נצבים) ש'שמחה' היינו תורה שבכתב, אך 'רננה' היא תורה שבע"פ. ולפי"ז יש לבאר מה שאומרים במנחה של שבת 'יצחק ירנן', ולכאורה צ"ב למה רננה שייכת דווקא ליצחק, ואפשר לבאר ע"פ מה שכתב החת"ס (בסוף הקדמה ליו"ד) שיצחק הוא יסוד תורה שבע"פ שהרי הוא לא נצטווה על ה'עקידה' אלא שהאמין במה שאמר לו אברהם אבינו ע"ה וזוהי תורה שבע"פ, וכיון שתורה שבע"פ נקראת רננה לפיכך 'יצחק ירנן' [ובדומה לזה איתא כבר בגר"א והובא להלן] ודו"ק.

וזוהי שירת השבת שפותחת ב'לכו נרננה' כנגד שבט יששכר שהיא שירה ורננה על תורה שבע"פ, ואלו הם הזמירות המיוחדות של השבת הבאים מכנף אחד שאומר לפני ה' שירה כמו שנאמר מכנף הארץ זמירות שמענו.

פרשת נסכים - רמז לגאולה העתידה

ב] והנה בתנא דבי אליהו (רבה, פכ"ט) איתא, שלאחר חטא המרגלים וחטא המעפילים אמר הקב"ה למשה 'לך ומרצה את אותן עניים שכבר יצא לבם מעליהם, אמר משה לפניו רבש"ע במה ארצה אותם, א"ל הקב"ה למה לך ומרצה אותם בדברי תורה, שנאמר (במדבר טו) ואמרת אליהם כי תבואו אל ארץ וכו', והיינו שהקב"ה ריצה את ישראל עי"י פרשת נסכים וחלה יעו"ש.

ובמנחת עני (פרשת שלח) העיר מה הטעם שניתנו להם נסכים וחלה דווקא עתה, ובפרט שהמצוות הללו תלויות בביאתם לארץ, וביאר שהיה זה ברחמיו יתברך על כלל ישראל, שאחר שנגזר עליהם להיות

לכו נרננה - כנגד שבט יששכר

א] בגמרא בסנהדרין (לז, ב) איתא 'מיום שפתחה הארץ את פיה וקיבלתו לדמו של הבל שוב לא פתחה, שנאמר מכנף הארץ זמרת שמענו צבי לצדיק, מכנף הארץ ולא מפי הארץ' עי"ש וכתבו תוס' (שם) 'כתוב בתשובת הגאונים שאין בני א"י אומרים קדושה אלא בשבת, דכתיב (ישעיהו ו, ב) גבי חיות שש כנפים לאחד, וכל כנף הוא אומר שירה אחת ביום בששת ימי החול, וכשיגיע שבת אומרים החיות לפני המקום, רבש"ע אין לנו עוד כנף, והקב"ה משיב להם יש לי עוד כנף אחד שאומר לפני שירה שנאמר מכנף הארץ זמירות שמענו, וזוהי קדושת השבת שירת כלל ישראל.

ובאמת שמצאנו כמה שירות בשבת קודש מלבד מה שאומרים קדושה בשבת, שהרי אומרים נשמת שהיא שירה, וכן אומרים בכניסת השבת לכו נרננה שהיא שירה ורננה, ואיתא במדרש תהלים (מזמור צ) ש'לכו נרננה לה' (צה, א), כנגד שבטו של יששכר, שהוא עוסק ברננה של תורה, ונבאר בס"ד מה נקרא רננה של תורה ובמה התייחדו שבט יששכר.

באור החיים הקדוש ביאר את הפסוק (במדבר כו, כג-כד) 'בני יששכר למשפחתם תולע משפחת התולעי לפנה משפחת הפוני, לישוב משפחת הישבי לשמרן משפחת השמרני', שבמשפחות יששכר שהיו בני תורה ועוסקים ברננה של תורה, רמוז שהעוסקים בתורה צריכים שיהיו להם ארבע מידות אלו, 'תולע' שיהיו ענווים ויעשו עצמם כתולעת, 'פונה' שישמרו על קדושת הפה וכמו שכתבו חסידי ישראל שפה האדם כלי שרת הוא, 'ישוב' שירבה בישיבה, 'שמרן' שישמור עצמו מכל דבר.

וכבר הובא בפרשת חוקת (דרוש א אות ה) שמדרש רבה (נשא יג, טו) ביאר מה שנאמר בקרבנו של יששכר 'הקרב' את קרבנו ולא נכתב 'הקריב', שהוא כנגד פרה אדומה שעשו באותו היום, 'לכך הוסיף הקרב חסר יו"ד והעמיד התיבה על ד' אותיות כנגד ד' דברים שהיתה פרה צריכה אדומה, תמימה, בלא מום, בלא נשיאות עול', ואיתא עוד בחז"ל (שם) על הפסוק 'ביום השני הקריב', למה נאמר בו הקריב שיששכר קדם והקריב השני.

והטעם לזה נתבאר ע"פ מה שאמרו בחז"ל והביא רש"י (ז, יח) משום שהיו יודעים בתורה שנאמר (ד"ה א' יב,

זה זכתה לשני המקדשות שהיו בחלקו של בנימין], ונראה שגם הגאולה העתידה תהיה בזכותו של יששכר וכדאיתא בחז"ל 'אין כל הגליות הללו מתכנסות אלא בזכות משניות', שהיא תורה שבע"פ חלקו של יששכר.

שירו לה' שיר חדש - לעתיד לבוא

ג] ואפשר להוסיף, דהנה ב'לכו נרננה' אומרים את המזמור (תהלים צח) מזמור שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה וגו' הריעו לה' כל הארץ פצחו ורננו וזמרו, ובחיי אדם (ח"ב סוף כלל קנה) כתב שידוע שכל מקום שנאמר 'שיר חדש' ולא שירה סתם, קאי על לעתיד לבוא שנמשל לזכר, וכמו שמצאנו גם (שם, לב) שירו לו שיר חדש היטיבו נגן בתרועה דאי על לעתיד לבוא.

ובחיי אדם הוסיף לבאר מה שאומרים במזמור לתודה (שם, ק) 'עבדו את ה' בשמחה באו לפניו ברננה', ע"פ מה שאמרו חז"ל בזה"ק (ח"א רכ"ט ע"ב) דהכהנים הם מסטרא דשמחה, והלוויים מסטרא דרננה, והיינו 'עבדו' שהיא עבודת הכהנים בקרבן בשמחה, באו לפניו ברננה היינו הלוויים שיהיו ברננה.

ובדומה לזה מצאנו בדברי הגר"א באדרת אליהו (ישעי' ה, כב) מדברי הזוה"ק (שם) ששמחה בצפרא ורננה ברמשא, דפעולה הוא שמחה ומעשה הוא רננה, ולכן אברהם תיקן שחרית ויצחק מנחה, וזהו דאמרינן 'יצחק ירנן' שהרי רינה ברמשא, והוסיף שזהו מה דאמרינן כהנים ל'עבודתם' ולויים ל'שירים ולזמרים' והיינו מסטרא דרננה, [וכידוע לויים בגבורה ויין בגבורה].

ואפשר לבאר עוד, ש'בואו לפניו' היינו לעתיד לבוא - ברננה, היא תורה שבע"פ שעתידיים להיגאל על ידה ולזכות לראות את פני ה' יתברך, וכמו שמצינו במדרש תהלים על הפסוק (לב, יא) 'שמחו בה' וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב', איתא ר' ברכיה בשם ר' יודן אמר שלא יהיו הצדיקים אומרים יצאנו מכלל ישרים, אלא אף לצדיקים נתן רננה, שנאמר רננו צדיקים בה' (שם לג א), המכוון בזה על פי המבואר שבגאולה העתידה נזכה לשלימות בתורה שבע"פ וכולם יזכו לרננה, ולכן בסוף מזמור 'לכו נרננה' מוזכר הפרק המדבר על הגאולה העתידה 'אם יבואו אל מנוחת', ודו"ק.

קיום הבית וחורבנו - לימוד התורה

ד] והנה איתא בזה"ק (ח"א ט"ו ע"א) 'ויקרא אלוקים לאור יום א"ר זה יום קץ הגאולה וכו', ר' יוסי בן

במדבר ארבעים שנה, ציווה ה' יתברך כבר עתה את מצוות נסכים וחלה בכדי שלא יאבדו את תקוותם ח"ו לזכות לארץ ישראל, והדברים עולים עם דברי התנב"א [ונתבארו הדברים עוד במקום אחר]. ועדיין יש להתבונן מדוע הוקדמה פרשת נסכים לחלה, ועיי' במנחת עני מה שכתב בזה.

ונראה לבאר את הדברים באופן נוסף, דהנה במשלי (ט, ה) כתיב 'לכו לחמו בלחמי ושתו יין מסכתי', וביאר הגר"א (שם) וז"ל לכו לחמו בלחמי הוא תורה שבכתב שהוא לחם כנ"ל, כמו שהלחם הוא מתוקן כל צרכו ואין חסר אלא לאכול, כך התורה כבר מתוקן כל צרכה. ושתו ביין מסכתי, הוא תורה שבע"פ מפני שמערב הכל כמ"ש למעלה וכו' עכ"ל.

ויש להקדים הא דאיתא במדרש רבה (ויקרא לב, ב) 'אשר נשבעתי באפי אם יבואו אל מנוחתי, למנוחה זו אין באין, אבל באין למנוחה אחרת', ובמד"ר לעיל (שם ז, ג) איתא 'אין כל הגלויות הללו מתכנסות אלא בזכות משניות מה טעמא (הושע ח) גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם', ובדומה לזה איתא בב"ב (ח, א), ומתבאר שגאולתם של ישראל תהיה ע"י התורה שבע"פ שהיא 'יין וכנ"ל'.

ומעתה נראה שכשיצאה נפשם של ישראל מחשש ששוב כבר לא יגאלו, אמר הקב"ה למשה רבינו ע"ה לרצותם ע"י שתי הפרשיות האלו, והקדים להן פרשת נסכים לפני פרשת חלה, שהרי עיקר מה שיזכו למנוחה אחרת יהיה ע"י יינה של תורה שהיא תורה בע"פ, ולכן יש להקדים לנחמם בפרשת נסכים שבזכות יין נסכים - תורה שבע"פ, יגאלו [ועיי' דרושי נחלת דוד דרוש ה'].

והנה במדרש רבה (שמות טו, כא) איתא, ש'עשרה דברים עתיד הקב"ה לחדש לעתיד לבא, הראשונה שהוא עתיד להאיר לעולם וכו', העשירית - שאין עוד לא אנחה לא אנקה ולא יגון אלא הכל שמחים שנאמר (ישעי לה, י) 'ופדויי ה' ישובו ובאו ציון ברננה, ונראה הכוונה בזה שהגאולה תהיה רק ע"י באו ציון 'ברינה' היינו בתורה שבע"פ וכנ"ל'.

והנה בחת"ס (בדרשות, ח"א דף סח) כתב שיששכר בגימטריא שמונה מאות ושלושים כמניין שני בתי המקדשות, ונראה שהכוונה בזה שיששכר רומז לתורה שבע"פ, וגם קיום המקדשות היה בזכות יששכר שהוא מרמז על כוח התורה וכנ"ל (אות א), [ובחת"ס (סוף פרשת בעלותך) הוסיף שיששכר רומז ליש - שכר, שבזכות שרחל שויתרה ללאה ב' פעמים ונתנה לה את הסימנים, וויתרה על משכב יעקב עבור לאה, בשכר

והנה כתב הגר"א (בשה"ש ד, ו) 'כי אם היה משה בעצמו בונה בית המקדש, לא היה נחרב רק היה עומד לעד, כי היה מוריד להם בית המקדש של מעלה', וכ"ה בפרשת דרכים (דרוש ח) בשם המדרש, ומקורו בזוה"ק (ח"ג רכא ע"א) ע"ש, וביאר הגר"י פ"ש זצ"ל שהרי משה משח בשמן המשחה, ודבר שנמשח בשמן המשחה א"א לבטל קדושתו ולפיכך לא הי' סילוק שכינה.

ולפי המבואר מדברי הזוה"ק שהגלות הייתה משום ש'חטאו בתורה שנתתי למשה ונקראת על שמו וכו', כד יתובין ויתעסקון בתורתו, בזכות משה אני גואלם, יש לבאר שאם היה המקדש נבנה ע"י משה לא היה שייך שיחטאו בביטול תורה שניתן ע"י וממילא לא היה המקדש נחרב לעולם.

והנה הרמב"ן (במדבר י, לה), ביאר מה שאמרו חז"ל (שבת קטז, א) על פרשת 'יהי בסוע הארון', שעשה לו סימן מלפניו ומלאחריו לומר שאין זה מקומו, ולמה כתב כאן כדי להפסיק בין פורענות לפורענות, ולא נתבאר איזה פורענות הייתה קודם לזה, וביאר הרמב"ן ע"פ מה שאמרו חז"ל ש'ויסעו מהר ה' היינו שנסעו מהר סיני בשמחה, כתינוק הבורח מבית הספר, אמרו שמא ירבה ויתן לנו מצוות, וקרא החטא 'פורענות' אע"פ שלא אירע להם ממנו פורענות, ושמא אלמלא חטאם זה היה מכניסם לארץ מיד'.

ונראה שנכלל בדברי הרמב"ן שאם לא היו בורחים מהר ה' כתינוק הבורח מבית הספר, היו באים לארץ דלא היה סילוק השכינה והקדושה, וממילא המקדש היה נבנה ע"י משה וקיום התורה היה בשלימות, וע"י זה היה המקדש מתקיים לעולם ולפיכך לעולם לא היו מגעים לכלל פורענות ודו"ק.

חלפתא הוה יתיב קמיה דר' יצחק א"ל מידי שמיע ליה למר על מה אתארך יומא דמשיחא מן גלותא דא, א"ל לא אתארך אלא על ביטול אורייתא, דהכי שמענא מרב המנונא סבא תלתא גליות גלו ישראל וחזרו בזכותהון דתלתא אבות, וגלותא רביעאה בזכותא דמשה יתחזרון, תא ואחזי לך לא איתגלו ישראל אלא על ביטול תורה שנאמר (ירמיה ט, יב) ויאמר ה' על עזבם את תורתי וכו', עכשיו הם חטאו בתורה שנתתי למשה ונקראת על שמו שנאמר (מלאכי ג, כב) זכרו תורת משה עבדי, כד יתובין ויתעסקון בתורתו בזכות משה אני גואלם וכו', מלמד דלא אתיא מסכנותא לברתיה דיעקב אלא על דלא אתעסקו בפיקודין דאורייתא'.

ומתבאר מדברי הזוה"ק שעיכוב הגאולה, שתהיה במהרה בימינו, הוא משום ביטול תורה, והטעם לזה משום שהגלות האחרונה הינה על ביטול תורה. וכיון שחטאו בתורה שנתן ה' למשה ונקראת על שמו, רק כשיחזרו לעסוק בתורתו יזכו לגאולה בזכות משה, והצרות שיש לבני יעקב בזמן הגלות הם מחמת שאינם עוסקים בתורה.

ומצאנו בדומה לזה במדרש רבה (תולדות סה, כ) 'א"ר אבא בר כהנא לא עמדו פילוסופין בעולם כבלעם בן בעור וכאבנימוס הגרדי, נתכנסו כל עובדי כוכבים אצלו, אמרו לו תאמר שאנו יכולים ליזדווג לאומה זו, אמר לכו וחזרו על בתי כנסיות ועל בתי מדרשות שלהן, ואם מצאתם שם תינוקות מצפצפין בקולן אין אתם יכולים להזדווג להם, שכך הבטיחן אביהן ואמר להם הקול קול יעקב, בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשו, ואם לאו הידים ידי עשו, אתם יכולים להם', ומתבאר שלא היה שייך שישלטו האויבים ויחריבו את המקדש כל זמן שישראל מצפצפין בדברי תורה.

דרוש ו

יונתי בחגוי הסלע - השמיעני קולך כי קולך ערב

ליל תשעה באב ישיבת "אור ישראל" הגדולה

וזו הקינה של 'איכה', אבל אנחנו לא שומעים את הקול שקורא לנו אִיכָה משום שאנחנו רחוקים ויש מחיצה בינינו לה' יתברך.

והנה כשהקב"ה קרא לאדם הראשון ואמר לו איכה, אז התבייש כמו שכתוב (שם ג, י) ואירא כי עירום אנכי ואחבא, ואיתא בחז"ל (בזוה"ק ח"א רסג, ב) 'כי עירום אנכי מפעלי, כי עירום אנכי מצווי, כי עירום אנכי ממעשי', שהרי נצטווה על מצוה אחת ולא קיימה ונהיה ערום ממנה, וכפי שכתב רש"י (שם, ז) 'וידעו כי ערומים הם - אף הסומא יודע כשהוא ערום, אלא מהו וידעו כי עירומים הם, מצוה אחת היתה בידם ונתערטלו הימנה'.

והטעם לזה משום שכל המצוות נקראים 'חלוקא דרבנן' 'לבושא לנשמתא' ועל דרך מה שנאמר (ישעי' סא, י) 'שוש אשיש בה' כי הלבשיני בגדי ישע', וכמבואר הענין בזוה"ק ובספרים, ואנחנו עירומים מן המצוות לגמרי ממש 'גברא ערטילא' כקורא לנו הבורא עולם כל היום 'איכה', וכמה יש לנו להכין את עצמינו, שכשבקרוב תיפול המחיצה ונשמע את קולו קורא איכה, שלא נהיה ח"ו עירומים.

כפטיש יפוצץ סלע -

שבירת המחיצה של ברזל

ב ומהי אותה מחיצה של ברזל המפסקת, מלמד אותנו הנביא (שם נט, א-ב) 'הן לא קצרה יד ה' מהושיע, ולא כבדה אזנו משמוע, כי אם עוונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלוקיכם, וחטאותיכם הסתירו פנים מכם משמוע', ומבואר שהעוונות והחטאים הם המסתירים ומפסיקים בין ישראל לאביהם שבשמים.

אבל צריך לדעת שגם מאחורי המחיצה והחומה, עומד ה' יתברך, וכמו שנאמר (שה"ש ב, ט) 'הנה זה עומד אחר כתלינו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים', ועוד נאמר (שם, יד) 'יונתי בחוגי הסלע בסתר המדרגה, הראיני את מראיך השמיעני את קולך, כי קולך ערב ומראיך נאוה', ואיתא במדרש (פסיקתא זוטרתא שם) 'יונתי בחוגי הסלע אלו ישראל שהם חבויין בין המלכות', ובתוך הגלות שבני ישראל חבויים בתוך המלכות קורא אלינו ה' יתברך ואומר הראיני את מראיך השמיעני את קולך כי קולך ערב ומראיך נאוה, ואיתא במדרש שם

מחיצה של ברזל -

איכה קריאת אִיכָה

א אנחנו אומרים בקינות (קינה כד) 'על חורבן בית המקדש כי הורס וכי הודש אספוד בכל שנה ושנה מספד חדש על הקודש ועל המקדש' והטעם שצריך בכל שנה ושנה 'מספד חדש', משום שכל ההרגשים שלנו הולכים ומדרדרים משנה לשנה, ומה מוטל עלינו בשעה זו לחזור ולהתבונן מחדש במצבנו ובהפסד הגדול שנהיה לנו בחורבן בית המקדש, והדרכים שניתן לתקן ולזכות בחזרה לבית המקדש.

בגמרא בברכות (לב, ב) איתא 'ואמר רבי אלעזר מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה שנאמר (איכה ג, ח) גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי, ואף על פי ששערי תפלה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו, שנאמר שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש. רבא לא גזר תעניתא ביומא דעיבא [יום המעונן] משום שנאמר סכותה בענן לך מעבור תפלה. ואמר רבי אלעזר מיום שחרב בית המקדש נפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים, שנאמר ואתה קח לך מחבת ברזל ונתתה אותה קיר ברזל בינך ובין העיר'.

וצריך לדעת שכשם שמיום שחרב בית המקדש נהיה ריחוק כביכול בין ה' יתברך לכלל ישראל, שנראה כאילו אינו שומע אותנו, שהרי ננעלו שערי תפילה, ונהיה כענן המונע מעבור תפילה, ונפסקה חומה של ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים, כך נוצרים מחיצה וריחוק אף מצדינו שאנו רחוקים ואיננו שומעים את קולו של הבורא עולם.

אמרו חז"ל במדרש רבה (איכה, פתיחתא ד) רבי אבהו פתח 'והמה כאדם עברו ברית (הושע ו, ח)', והמה כאדם זה אדם הראשון, אמר הקב"ה אדם הראשון הכנסתיו לגן עדן וצויתיו, ועבר על צוויי, ודנתיו בגירושין ודנתיו בשילוחין, וקוננתי עליו איכה שנאמר (בראשית ג, כ) ויאמר לו אִיכָה איכה כתיב, אף בניו הכנסתי אותם לארץ ישראל וצויתים, ועברו על צוויי, ודנתי אותם בגירושין, וקוננתי עליהם איכה ישבה בדד'.

ומתבאר, שכשם שאחר שאדם הראשון חטא ושולח מגן עדן, בכל זאת ה' יתברך מחפש אותו וקורא לו אִיכָה, גם כלל ישראל שחטאו ונענשו ה' יתברך קורא להם אִיכָה

חטא, וז"ל ומה הוא הענו, הוא אדים והבל שיש בו חטא היוצא מפי איש ואשה כל יום, וביחוד שיחה בטלה בבית הכנסת ומכל שכן בעת תפילה הכל הוא עולה בעב וענו ומונע לתפילה לעלות וכו', אבל המוציאים מפיהם נבול פה רח"ל וכו', אין התפלה נעכבת, כי אם הולך יהלך תכף לסט"א רח"ל, וכאילו זבח לשעירים, ואם יבכה אחר כך וירבה בתפילה קשה להציל בולעם וכו' עכ"ל, וזוהי המחיצה המפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים המונעת את שמיעת קולם בתורתם ובתפילתם. ואפשר להמליץ על כך את הפסוק (ישעי' א, ד) 'עזבו את ד' נאצו את קדוש ישראל נזורו אחרו' ר"ת 'ענו', והוא רמז לאותו ענו שמונע את התפילות מלעלות למעלה.

ולכן אם הקול שלנו אינו נקי בתכלית, אינו 'קול ערב', שהרי קול שיוצא מפה שמדבר דברים אסורים אינו קול ערב ואין בכוחו לבקוע את המחיצות, וכמו שהאריך החפץ חיים בהקדמה לספרו ח"ח מדברי הזוה"ק שפה שאינו קדוש מדיבורים אסורים, גורם שהתפילות לא יוכלו להתקבל למעלה, וזה מה שגורם למחיצה המפסקת.

ואיתא בחת"ס (ח"ב, שע"ו) על העונש של 'ועצר את השמים ולא יהיה מטר', כי חלק מהעננים שמביאים את המטר נוצר מהבל פיהם של בני אדם, וכשבני אדם מנבלים את פיהם, אז העננים מורידים גשם שמצמיח מאכלים המטמאים לאוכליהם, ולכן ועצר את השמים וכו', שהרי הבורא עולם מחכה לקול ערב בכדי שיוכל להשפיע טובה על עם ישראל, אך כשחוטאים בחטאי הלשון אז קראתי לצורי ו'קולי לא ערב'.

ונראה על דרך זה לפרש שמה שאנחנו מבקשים בתפלה שמע קולנו וכו' השיבנו ה' אליך ונשובה וכו', שתי הבקשות הללו שייכות זו לזו, שבתחילה אנו מבקשים שישמע ה' את קולנו, שיהיה קולנו 'ערב' לפני ה' ומתוך כך ישמע את קולנו, ואח"כ מוסיפים לבקש עוד, השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם, שנזכה לתשובה שלימה ולשוב אל ה' יתברך כימי קדם.

והנה בגמרא בשבת (קיט, ב) איתא, אמר ר' המנונא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו בה תינוקות של בית רבן, ויש להתבונן למה ביטול תינוקות של בית רבן הוא סיבה לעונש חמור כל כך שמחמתו נחרב הבית.

וביאר בפרשת דרכים (דרוש כד), ע"פ הא דאיתא במדרש רבה (איכה בפתיחתות אות כד) 'בשעה שבקש הקב"ה להחריב את בית המקדש, אמר כל זמן שאני בתוכו אין אומות העולם נוגעין בו, אלא אכביש את עיני ממנו וכו' באותה שעה נכנסו אויבים להיכל ושרפוהו, וכיון שנשרף אמר הקב"ה שוב אין לי מושב בארץ,

'הראיני את מראיך, זה מעשה הטוב. השמיעיני את קולך, זה תלמוד תורה. כי קולך ערב, לפני השם' ע"ש.

ובדרשות בית דוד (לבעל הנחלת דוד) ביאר מה שבתחילה פתח ב'הראיני' ואח"כ 'השמיעיני', ואילו בסוף הקדים 'קולך' ל'מראיך', וביאר הנחלת דוד שכשהדלת פתוחה אז בתחילה מראים את עצמם למלך, ואח"כ משמיעים קולם, אבל כשהדלת נעולה ורוצים להיכנס למלך משמיעים את קולם קול ערב שיערב באזני המלך, ורק אז נפתחת הדלת והמלך שמח בראייתם, ולכן במצב שהדלת נעולה הקדים את הקול לפני המראה 'כי קולך ערב ומראיך נאוה'.

והנה במצב שלנו שהחומה קיימת והשערים ננעלו, צריכים אנחנו ל'קול ערב' שכאשר נשמיע את הקול ישמע ה' יתברך ויפתח לנו את השערים, ואיזה קול בכוחו להמיס את הסלע ולשבר חומת הברזל, נראה ע"פ הגמרא בקידושין (ל, ב) 'אם פגע בך מנוול זה משכיהו לבית המדרש, אם אבן הוא נימוח אם ברזל הוא מתפוצץ', היינו שבכוח התורה והלימוד בבית המדרש להמיס את האבן ולשבר חומה מברזל.

ונראה להוסיף בזה, דבתוס' (שם) הביאו ש"ר"ת מפרש שהסלע משבר את הברזל, והכי קאמר וכפטיש יפוצץ מכח סלע, כדאמר במדרש, מעשה באחד שלקח סנפירינן לבודקו נתנו על הסדן והכה בקורנס, נשבר הקורנס ונחלק הסדן והסנפירינן לא זז ממקומו, ואיתא במדרש רבה (תצוה לח, ח) שהאבן שבחושן שהיה כתוב עליה יששכר הייתה מ'סנפירינן', וכתב רבינו בחיי (שמות כח, טו) שנתנה ליששכר לפי שהיו גדולים בחכמת התורה, וכתב שם שגם אבני הלוחות היו מאבן זו, והיינו משום שכוח התורה הוא הדבר החזק ביותר שבקולו ובכוחו לפוצץ פטיש ולשבר ברזל, וזהו הקול שיבקע החומה של ברזל שיש בין ישראל לאבינו שבשמים.

קראתי לצורי וקולי לא ערב - הבל פה שיש בו חטא

ג והנה לכאורה צ"ב הרי אנחנו לומדים תורה וא"כ מדוע איננו זוכים לאותו קול ערב שבוקע את החומה, וכמו שאומרים בקינות 'קראתי לצורי וקולי לא ערב', ומתבאר שאע"פ 'שקראתי' לצורי, אך קולי לא 'ערב' ולא הועיל לבקיעת החומה של ברזל.

ואם ניתן יורשה לומר שני דברים בטעם שאיננו זוכים לכך, א. איתא ביערות דבש (דרוש ד) שאותו ענו שמפסיק ומונע מעבור תפילה זהו ענו שנוצר מהבל הפה שיש בו

המפסקת, וכמה עלינו להתחזק בשמירת קדושת הפה בכדי שנזכה שיהיה קולנו ערב לפני ה' ובכך נוכל לבקוע את המחיצה של ברזל.

חטא חטאה ירושלים - אומות העולם אע"פ שחטאו אינו כלום

ד והנה במד"ר (איכה א, לה) על הפסוק 'חטא חטאה ירושלים', מקשה וכי אומות העולם אינן חוטאים, אלא אף על פי שחוטאין אינן כלום, אבל ישראל חטאו ולקו, על כן לנידה היתה לטלטול היתה, וביאר הערוך לנר (במנחת עני פרשת דברים) שהיה קשה למדרש הרי אומות העולם אינם יותר טובים מעם ישראל, וא"כ למה 'כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה' מה יש להם לזלזל בישראל על מה שחטאו, הרי הם אינם יותר טובים מישראל, ולזה תירץ המדרש שאצל אומות העולם 'אע"פ שחוטאין אינן כלום' היינו שעצם החטא אינו נחשב בעיניהם לכלום, ובעיניהם הזלזול הוא רק בגלל קבלת העונש, אך החטא עצמו אינו דבר מבזה בעיניהם, ולכן רק כשראו את ישראל נענשים זלזלו בהם ו'על כן לנדה היתה' כשראו את עונשה.

וממשיך הנביא ומקונן 'גם היא נאנחה ותשב אחור', וביאר המנחת עני שגם דעתה הושוותה לדעת אומות העולם, שנאנחה רק על עונשה ולא על חטאה, ולכן תחת אשר היה לה לילך לפניו להיטיב מעשיה הרעים, אדרבה עוד תשוב אחור עכ"ד. וצריך לשים את ליבנו על הדבר הנורא הזה, שחוזרים וצועקים בקינות 'אוי מה היה לנו, אוי מה היה לנו', אבל צריך לזכור שהעיקר הוא 'אוי נא לנו כי חטאנו' שאם לא כן גם אנחנו ח"ו נהיה 'נאנחה' אך - ותשב אחור.

וזה מה שאנחנו אומרים בקינות (קינה יז) 'רוח הקודש למולם מרעים, אוי על כל שכני הרעים, מה שהקדם מודיעים, ואת אשר עשו לא מודיעים, כי תאכלנה נשים פרים משמיעים, ואם יהרג במקדש ד' כהן ונביא לא משמיעים'.

והטעם שבאמת רק ישראל לוקים ונענשים ואילו אומות העולם לא, משום שרק עם ישראל שאהובים לפניו אכפת לה' יתברך מהם ולפיקך הוא מוכיח אותם, וכמו שנאמר במשלי (ג, יב) 'כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה', ובסוף איכה (ה, כא-כב) כתיב 'השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם, כי אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאוד', וביאר הנחלת דוד שכלל ישראל מבקשים מה' יתברך שישיבם אליו, ומוסיפים כי מאוס מאסתנו ואינך חפץ בנו, א"כ מפני מה 'קצפת עלינו עד מאוד', ומה

אסלק שכינתי ממנה ואעלה למכוני הראשון, הדא הוא דכתיב (הושע ה, טו) אלכה ואשובה אל מקומי, עד אשר יאשמו ובקשו פני', ולמדנו שכל זמן שהשכינה שורה במקדש לא שייך כלל שישלטו בו זדים.

ובדומה לזה איתא במד"ר (פתיחתא כה) 'א"ר יונתן שלש שנים ומחצה עשתה השכינה יושבת על הר הזתים, סבורה שמא ישראל יעשו תשובה ולא עשו, והיתה בת קול מכרזת ואומרת שובו בנים שובבים, שובו אלי ואשובה אליכם, וכיון שלא עשו תשובה, אמרה אלך אשובה אל מקומי עד אשר יאשמו ובקשו פני בצר להם ישחרנני'.

והנה במד"ר (איכה א, לב) איתא 'אמר רב יהודה באו ראו כמה חביבין תינוקות לפני הקב"ה, גלתה סנהדרין ולא גלתה שכינה עמהם, גלו משמרות ולא גלתה שכינה עמהם, וכיון שגלו תינוקות גלתה שכינה עמהם, הדא הוא דכתיב עולליה הלכו שבי לפני צר, מיד ויצא מבת ציון כל הדרה'.

וזהו הביאור במה שאמרו חז"ל שלא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו בה תינוקות של בית רבן, שהרי לא שייך שיהיה חורבן הבית כל זמן שהשכינה שורה בתוכו, וכל זמן שהתינוקות למדו תורה שרתה שכינה עמהם ולכן לא יכלו האויבים לשלוט בהם, אבל ברגע שביטלו את התשב"ר מתלמוד תורה ונסתלקה השכינה מהם 'מיד ויצא מבת ציון כל הדרה' וחרב הבית.

והוסיף שעל דרך זה יש לבאר הא דאיתא במד"ר (תולדות סה, כ) 'א"ר אבא בר כהנא לא עמדו פילוסופין בעולם כבלעם בן בעור וכאבנימוס הגרדי, נתכנסו כל עובדי כוכבים אצלו, אמרו לו תאמר שאנו יכולים ליזדווג לאומה זו, אמר לכו וחזרו על בתי כנסיות ועל בתי מדרשות שלהן, ואם מצאתם שם תינוקות מצפצפין בקולן אין אתם יכולים להזדווג להם, שכך הבטיחן אביהן ואמר להם הקול קול יעקב בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשו, ואם לאו הידים ידי עשו, אתם יכולים להם'.

ונראה שהטעם שהשראת השכינה בישראל תלויה בלימוד התורה ע"י תינוקות של בית רבן, ע"פ מה שאמרו חז"ל (בשבת שם) ש'אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל תינוקות של בית רבן, אמר ליה רב פפא לאביי דידי ודידך מאי, אמר ליה אינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא', והיינו שהבל פיהם של תשב"ר הנקי מכל חטא הוא קול 'ערב', שבכוחו להשרות את השכינה ולקיים את העולם, אך כשביטלו תשב"ר מלימוד התורה, כבר אין קול ערב ויש מחיצה

ובאמת שכשבני ישראל ממאנים לשוב, אומר להם הנביא ירמיהו (ח, ה) 'מדוע שובבה העם הזה ירושלים משובה ניצחת, החזיקו בתרמית מאנו לשוב', ואיתא בסנהדרין (קה, א) ששמואל ביאר מה התשובה הניצחת 'באו עשרה בני אדם וישבו לפניו, אמר להן חזרו בתשובה, אמרו לו עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום, אמר לו הקב"ה לנביא לך אמור להן, אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו, הן בעונותיכם נמכרתם ובפשעיכם שלחה אמכם', והכוונה בזה שגם במצב של גלות אין כאן 'שילוח' מה' יתברך, אלא שהעונות מבדילים ויוצרים חומה של ברזל בינינו לאבינו שבשמים, אך בכל מצב הבורא עולם עדיין קורא לנו.

ולזה אנחנו מבקשים שמע קולנו ה' אלוקינו חוס ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפילתנו, השיבנו ה' אילך ונשובה, אבל בכדי לזכות שתתקבל תפילתנו יש תנאי שיהיה הקול קול ערב, ולא יעורב בקול הזה הבל שיש בו חטא וכמו שנתבאר.

קול ערב - אבובו של משה

[ו] ונראה להוסיף ולבאר שיש תנאי נוסף בכדי לזכות לקול ערב לפני ה' יתברך, בגמרא בערכין (י, ב) איתא, ת"ר אבוב היה במקדש, חלק היה, דק היה, של קנה היה ומימות משה היה. ציוה המלך וציפוהו זהב, ולא היה קולו ערב, נטלו את צפוי והיה קולו ערב כמות שהיה. ומתבאר שקול 'ערב' הוא רק אותו הקול שיוצא מאבובו של משה, וכשבאים ומוסיפים עליו אפילו דברים טובים ויקרים כ'זהב', מכל מקום כבר אינו משמיע את הקול הערב כפי שהיה מימי משה.

ויש לנו ללמוד מזה שבכדי לזכות לקול ערב שבוקע רקיעים ומסיר את המחיצות, זהו רק ע"י קול שבוקע מתוך אבובו של משה רבינו ע"ה, קול התורה הנקי שעובר במסורת מדור לדור, וזה ע"י שלומד תורה שקיבל מרבו, ורבו מרבו עד משה מסיני, וזאת התורה שהבורא עולם מצפה ומייחל לשמוע מאתנו, שהרי 'קול ערב' הוא כשמנגנים בחליל במנגינה המקובלת לנו

שה' עדיין קוצף עלינו וממתין ומצפה שנחזור אליו בתשובה, זו הראיה היותר גדולה שהבורא עולם עדיין חפץ בנו, ועל זה אנחנו חוזרים ומבקשים 'השיבנו ה' אילך ונשובה'.

אשה שגרשה בעלה - אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה

[ה] והנה בגמרא בסנהדרין (צב, ב) איתא 'ת"ר בשעה שהפיל נבוכדנצר הרשע את חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש, אמר לו הקב"ה ליחזקאל לך והחייה מתים בבקעת דורא, כיון שהחייה אותן באו עצמות וטפחו לו לאותו רשע על פניו, אמר מה טיבן של אלו, אמרו לו חבריהן של אלו מחייה מתים בבקעת דורא, פתח ואמר אתוהי כמה רברבין ותמהוהי כמה תקיפין מלכותיה מלכות עלם ושלטנה עם דר ודר וגו'.

ובפרשת דרכים (דרוש כה) העיר דלכאורה צ"ב שאותם עצמות היו אנשים פחותים ושפלים, וכמבואר שם בגמרא שנחלקו כמה אמוראים מי היו, ואיכא מ"ד שהיו אנשים שכפרו בתחיית המתים, ואיכא מ"ד שהיו בני אדם שאין בהן לחלוחית של מצוה, ואיכא מ"ד שהיו בני אדם שחיפו את ההיכל כולו שקצים ורמשים, וצ"ב למה דווקא אנשים כאילו החיה, הא לא היה לו להחיות אלא אנשים צדיקים יראי ה'.

וביאר שהטענה של נבוכדנצר הייתה שהקב"ה גירש אותנו מעל אדמתנו, ושוב אין אנו בנים של מקום, וממילא אפשר לעבוד ע"ז, ולפיכך השליך את חנניה וחביריו לכבשן האש שטען שיכולים לעבוד, וגם חלק מבני ישראל הסכימו עם הטענה הזו ש'עבד שמכרו רבו כלום יש לזה על זה כלום' [ויבואר עוד להלן], ולפיכך רצה הקב"ה באותו זמן להראות לכל העולם עד כמה כלל ישראל נקראים 'בנים' למקום, שאע"פ שחטאו וקלקלו עדיין נקראים בניו, וסופו להחיות גם את השפלים והנדחים ביותר. וכשראה נבוכדנצר את העצמות הללו שקמו לתחיה הבין שמלכות הקב"ה היא 'מלכות עלם ושלטנה עם כל דר ודר', ללמדך שגם כשהלכו ישראל לגלות ויש מצב של 'אסתירה פני מהם' (דברים לב, כ) בכל זאת הקב"ה לעולם לא עוזב אותנו.

(א) ובנביא הושע (ו, א-ב) כתיב 'לכו ונשובה אל ה' כי הוא טרף וירפאנו יך ויחבשנו. יחינו מימים ביום השלישי יקמנו ונחיה לפניו, וביאר ההפלאה (כתובות ח, ב) 'טרף' הוא בחורבן בית ראשון, שה' הקדים את החורבן בשני שנים קודם שיהיה קודם ונושנתם וכדאיתא בגיטין (פח, א) [נפירש רש"י 'שמיהר להביא הרעה לסוף ח' מאות וחמשים, דהיינו ב' שנים קודם ונושנתם דהיא בגימטריא ח' מאות וחמשים ושתים, ואם שהו עד ונושנתם היה מתקיים בהן כי אבד תאבדון] 'וירפאנו' שזה גופא היה רפואתנו, 'יך' בבית שני וכו' 'יחבשנו', וכו' גופא 'יחינו מיומיים' ששני המקדשות היו מקור חיותנו, 'ביום השלישי יקמנו ונחיה לפניו' זה בית המקדש השלישי שע"י נזכה לחיות לפניו.

להתבונן מה הכוונה בדברי המדרש [יעוי' במנחת עני (פרשת שמיני)].

ונראה לבאר הדברים, דאיתא בספרי (האזינו פסיקא שו) 'דבר אחר האזינו השמים, לפי שהיה משה קרוב לשמים לפיכך אמר האזינו השמים, ולפי שהיה רחוק מן הארץ אמר ותשמע הארץ אמרי פי, בא ישעיה וסמך לדבר (ישע' א, ב) שמעו שמים שהיה רחוק מן השמים והאזיני ארץ שהיה קרוב לארץ', וביאר באור דוד (דרוש ה) ע"פ המבואר ברבינו בחיי שהאדם מורכב משמים וארץ, שהרי הנשמה היא מן השמים ואילו הגוף הוא מהארץ, וזוהי הכוונה בספרי שחילק בין דברי משה רבינו לדברי ישע' הנביא, שמשה רבינו ע"ה דיבר אחר שהזדככו ישראל במדבר לפני כניסתם לארץ וקידשו את החומר עד שהיו קרובים לשמים, לפיכך אמר 'האזינו השמים' שהיו יותר קרובים לשמים ולזה כלפי השמים אמר 'האזינו', אולם ישע' הנביא דיבר בזמן שפלותם של ישראל שהיו רחוקים מן השמים, לכן אמר 'שמעו' שמים היינו שמיעה מרחוק, ו'האזיני ארץ' משום שהיו קרובים יותר לארץ.

וביאור הדברים מה נקרא 'קרוב לשמים', נראה דהנה הגמרא בב"ב (צט, א) מביאה שנחלקו אמוראים באיזה אופן היו עומדים הכרובים, חד אמר פניהם איש אל אחיו, וחד אמר פניהם לבית, ומקשינן, למ"ד פניהם איש אל אחיו עושין רצונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום, ובריטב"א (שם) הביא בשם הר"י מגאש שהקשה מהא דאמרין ביומא (נד, ב) כשנכנסו גוים להיכל ראו הכרובים שהיו מעורים זה בזה, אמרו אומה זו שקללתם קללה וברכתם ברכה מתעסקים בדברים אלו וכו', וקשה דהא באותה שעה לא היו עושים רצונו של מקום, ותירץ ר"י ש'נס נעשה להם לרעה, לקיים מה שנאמר כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה'.

ופרשת דרכים (דרוש כג) ביאר שהקב"ה רצה להראות שגם בזמן גלות וחורבן, מכל מקום אינו עוזב אותנו, ולכן דוקא כשנחרב הבית היו כרובים דבוקים זה בזה, שלא יטעו ישראל שבטלה אהבתו אליהם ח"ו.

אבל באור דוד (פרשת תרומה) ביאר ע"פ מה שאמרו חז"ל במד"ר (במדבר ד, יג) 'עשה בו שני כרובים שהם חביבים כנגד שמים וארץ שהיה בהם מושבו של הקב"ה וכו' ופניהם איש אל אחיו כנגד כסא הכבוד שמכוון כנגד הקב"ה שנאמר (תהלים ג, ב) מציון מכלל יופי אלהים הופיע', וביאר הדברים שיש שתי דרגות, יש דרגת שמים שהיא דרגה גבוהה, אך יש דרגת ארץ שהיא דרגה נמוכה, ותפקיד האדם הוא להעלות את

מימות משה, וזהו 'שמע קולנו וגו', היינו הקול המיוחד של כלל ישראל.

ובגמרא במגילה (יא, א) איתא, במתניתא תנא, לא מאסתים - בימי כשדים, שהעמדתי להם דניאל חנניה מישאל ועזריה, ולא געלתים - בימי יוונים, שהעמדתי להם שמעון הצדיק וחשמונאי ובניו ומתתיה כהן גדול, לכלותם - בימי המן שהעמדתי להם מרדכי ואסתר, להפר בריתי אתם - בימי פרסיים שהעמדתי להם של בית רבי וחכמי דורות, כי אני ה' אלהיהם - לעתיד לבוא, שאין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם' היינו שגם בזמן שיש חומת ברזל והסתר פנים, הראיה הגדולה שהבורא עולם לא עזב אותנו, הוא מה שהעמדתי להם של בית רבי וחכמי הדורות, וחכמי הדורות הם אלה שמשמיעים ומלמדים אותנו מהו 'קול ערב'.

ובמדרש רבה (לך לך מב, ג) 'אמר ישעיה (ישע' ח, יז) וחכיתי לה' המסתיר פניו מבית יעקב, אין לך שעה קשה כאותה שעה שכתב בה (דברים לא, יח) ואנכי הסתר אסתיר פני בעת ההיא, ומאותה שעה קויתי לו, שאמר כי לא תשכח מפי זרעו, ומתבאר שהתקווה בשעה הקשה ביותר, שאמר ה' ואנכי הסתר אסתיר פני, היא ההבטחה ש'כי לא תשכח מפי זרעו' (שם, כא) שה' יתברך מעמיד לנו את חכמי הדורות בכל דור וזה מה שמקיים את כלל ישראל בגלות ובהסתר פנים ללמדנו את הקול הערב שבכוחו לבקוע את כל המחיצות.

ואיתא עוד בזוה"ק (ח"א דף י"ג ע"א), שלאחר שגילה רבי אלעזר לרבי עקיבא את סודות התורה, בכה רבי עקיבא, 'א"ל על מה קא בכית, אמר לו אוי לדור שיהיו יתומים ממך, אמר לו אל תאמר כך, אלא ווי לדור שיהיו יתומים בלי אב בלי חכם מורה ולא תלמיד הוגה, וימים יבואו שכל הדור יהיו חצופים ועזי פנים ותשתכח תורה ואין דורש ואין מבקש, והמתעורר לבו בתורה יהיה נבזה וחדל אישים, ווי לדרא ההוא כד ייתי ההוא דרא, א"ל לית דרא ההוא מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן וכו', וזהו כפי שנתבאר לעיל, שבכדי שיהיה קול ערב צריך שייצא מפה קדוש שלא נטמא כדיבורים אסורים, וזוהי מעלת הבל פיהם של תינוקות שלא טעמו טעם חטא וכנ"ל.

האזינו השמים -

שהיה משה קרוב לשמים

[ז במדרש רבה (איכה ה, כא) איתא 'וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות, כימי עולם זה משה דכתיב (ישע' סג, יא) ויזכור ימי עולם משה עמו, וכשנים קדמוניות כשנות שלמה', ויש

ונראה שזה נכלל בבקשה 'השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם', היינו כימי משה רבינו ע"ה שאז היה 'האזינו השמים ותשמע הארץ' שכלל ישראל העלו את הארץ להיות בדרגה גבוה וקרובה לשמים, וזוהי הכוונה במדרש הנ"ל 'זערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם - זה משה' שהייתה ערבות מיוחדת לכלל ישראל כשהיו קרובים לשמים יותר מהארץ.

ויהי רצון שנזכה ל'זרחת' לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה' (מלאכי ג, כ), וביאר בחת"ס (הפטרה לפרשת דברים) **וזרחה** רומז זורו רוככה חובשה שהם שלוש מיני רפואות כמבואר בפסוק בישעי' (א, ו) 'פצע וחבורה ומכה טריה לא זרו ולא חבשו ולא רככה בשמן', וביארו המפרשים שהכוונה שיעשו ישראל תשובה ויתרפאו מחטאייהם.

ובעזרת ה' במהרה יתקיים בנו 'זוהיה אור הלבנה כאור החמה, ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים, ביום חבש ה' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא (ישעי' ל, כו)'. ונסיים בקינות (קינה כא) 'יטיב ה' ולא יוסיף עוד ליסרה, אמץ ברכיים כושלות חלק יעקב ומושיעו בעת צרה. לצדק ימלך מלך, יאמר שלמו ימי אבלך לאורו נסע ונלך'. 'השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם'.

הארץ לשמים, ואלו הכרובים שהם כנגד 'שמים וארץ', ופניהם איש אל אחיו היינו שהארץ מקביל כנגד השמים ועולה ומתעלה, אבל כשאין עושים רצונו של מקום, אז פניהם אל הכפורת, כי שמים לבד וארץ לבד ואין שייכות בין הארץ לשמים.

אבל יש בחינה שלישית והיא הגרועה שמכולם, שח"ו חוטאים כל כך עד שכביכול גם את השמים מורידים לארץ, ע"י שמקלקלים את התורה והמצוות ע"י מחשבות ופניות רעות, וגם את הדברים הגבוהים ביותר מטמאים ובכך מורדים אותם לארץ, וזה היה בחינת הזמן ההוא שכשנכנסו גויים להיכל ראו את הכרובים דבוקים זה בזה, אבל בבחינה של השמים ירדו לארץ.

והנה איתא בספרי (האזינו, שם) 'עתידה כנסת ישראל שתאמר לפני הקב"ה רבונו של עולם הרי עדיי קיימים שנאמר העידותי בהם היום את השמים ואת הארץ, אומר לה הריני מעבירם, שנאמר (ישעיה סה, יז) כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה', וזו העבודה של כלל ישראל, לברוא שמים חדשים וארץ חדשה מחוברים זה לזה למעלה, וכמו שמבואר בנפש החיים (ש"ד פ"ב) שע"י כל מילה שעוסקים בתורה בוראים שמים חדשים וארץ חדשה, ועל זה נאמר (ישעי' נא, טז) ואשים דברי בפך ובצל ידי כסיתך לנטע שמים וליסד ארץ ולאמור לציון עמי אתה, וכמו שהביא שם הנפה"ח מהזוה"ק.

לע"נ

הר"ר דוד ב"ר ברוך ראובן שלמה זצ"ל

ת.נ.צ.ב.ה.

